

Літаратурная Беларусь

Выпуск № 11
(231)
(лістапад)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ

facebook.com/litaraturnaja.belarus
t.me/litaraturnajabelarus

АСОБА: Сяргей ЧЫГРЫН — пра аднаго з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры Кандрата ЛЕЙКУ.....	с. 1, 2
ПАМЯЦЬ: апавяданне Святланы ЯВАР «Мая даражэнькая».....	с. 3
ГУТАРКА: размова Альжбэты МАЛІШЭЎСКОЙ-СПРЫНЧАН з Вадзімам ЖЫЛКО.....	с. 4
ПАЭЗІЯ: нізка вершаў Усевалада СЦЕБУРАКІ «Гэта ўсё лістапад...».....	с. 5
ЧЫТАЛЬНЯ: апавяданне Валеры ГАПЕЕВА «Каханка для паэта».....	с. 6, 7
ПАЭЗІЯ: новыя вершы Аляксея БЕЛАГА.....	с. 8
ФЕЛЬЕТОН: «Апошнія вяскоўцы» Віктара САЗОНАВА.....	с. 9
ПЕРАКЛАД: мініяцюры Франца КАФКІ ў перакладзе Людмілы АНДЗІЛЕЎКА.....	с. 10
ГІСТОРЫІ: Андрэй ЦУНСКІ — пра Джэймса Фенімора КУПЕРА і Лізелоту ВЕЛЬСКОПФ-ГЕНРЫХ; Руслан МАНЕЕЎ — пра 90-гадовага юбіляра Кена КІЗІ.....	с. 11
СВЕТ: навіны і цікавосткі літаратурнага замежжа.....	с. 12

АСОБА

Марыў вярнуцца на Бацькаўшчыну

Сёлета споўнілася 165 гадоў з дня нараджэння аднаго з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры Кандрата ЛЕЙКІ (1860—1921).

Празаік, паэт, драматург, публіцыст і педагог Кандрат Лейка пахаваны ў горадзе Здалбунаў Ровенскай вобласці ва Украіне. У 1990-х гадах мне неяк давялося дабрацца да Здалбунава і пабываць на магіле нашага земляка. Разам з украінскімі журналістамі магілу я ледзьве знайшоў. На старых здалбунаўскіх могілках мы ўсё ж натрапілі на жалезны крыж з надпісам на ўкраінскай мове:

Нудьга його задавила
На чужому полю.
В чужу землю положила —
Такой ого доля.

К. Лейко

Світла памяць про Вас
Завжди буде жити
В серцях наших.

Родичи

Кандрат Лейка нарадзіўся ў вёсцы Збочна на Слонімшчыне. Спачатку вучыўся ў Азярніцкім народным вучылішчы, а пасля скончыў Свіслацкую настаўніцкую семінарыю.

Пяць гадоў малады педагог адпрацаваў настаўнікам у Косаве. А ў вольны ад педагогікі час пісаў па-беларуску творы для дзяцей. Да нашых дзён захаваліся яго вершы «Сарока», «Песня ластаўкі», «Бусел» і іншыя, якія датаваныя 1883—1886 гадамі.

Яшчэ ў маленстве Кандрат Лейка застудзіў ногі, якія ў яго пастаянна балелі. Адночы доктар параіў памяняць месца жыхарства і пераехаць туды, дзе клімат больш сухі і цёплы. І ў 1884 годзе наш зямляк пакідае Беларусь і пераязджае жыць ва Украіну ў Харкаўскую губерню. Там ён спачатку працуе настаўнікам у Лініўскім пачатковым народным вучылішчы, а пасля — праз год — быў пераведзены ў Аснавянскае народнае вучылішча.

У 1887 годзе ў двухпавярхоўным доме сваякоў украінскага пісьменніка Грыгорыя Квіткі-Аснаўяненкі ў Харкаве адкрылася вучылішча для сляпых дзяцей. Праз пяць гадоў вучылішча пераехала ў новы трохпавярховы корпус. Гэты корпус быў пабудаваны па ўзору дрэздэнскай школы для сляпых дзяцей на грошы, якія былі сабраныя жыхарамі Харкава, а таксама за кошт мясцовага ўніверсітэта. Начальнікам вучылішча ў новым корпусе быў прызначаны беларус Кандрат Фёдаравіч Лейка.

У 1893 годзе ў Харкаве Кандрат Лейка выдае сваю першую кнігу «Русская азбука. Учебник родной грамоты для классного и домашнего употребления». Сярод педагогічных матэрыялаў на сённяшні дзень удалося адшукаць яго артыкулы «Экскурсия воспитанников и воспитанниц Харьковского училища слепых в

Кандрат ЛЕЙКА (1860 – 1921)

Киев», «Подвижник народной школы», «Основа», «Письмо в редакцию», «О правовом положении слепых в России».

Дарэчы, апошняя праца нашага земляка выдавалася асобнаю кнігаю ў бібліятэчцы часопіса «Слепец» у Пецярбургу ў 1906 годзе. Я маю яе ў сваёй асабістай бібліятэцы.

Жывучы далёка ад Бацькаўшчыны, Кандрат Лейка наладжвае шчыльны сувязі з Лявонам Дубякоўскім, Гальяшом Леўчыкам, Янкам Купалам, з рознымі беларускімі таварыствамі і камітэтамі, а таксама з рэдакцыямі беларускіх газет і часопісаў. Шмат піша і перакладае з украінскай мовы на беларускую. Свае творы дасылае ў Вільню, а з кастрычніка 1911 года друкуецца ў «Нашай

ніве» — апавяданне «Успамін» і верш «Зязюлька». На старонках «Нашай нівы» з’яўляюцца яго апавяданні «Культывы дзядзька Раман», «Таклюся-сухотніца», «Лес шуміць», «Панас Крэнт», «Абмылка», «Пан Трудоўскі», верш «Навальніца» і іншыя творы. Друкуецца пісьменнік таксама ў «Беларускім календары на 1916 год», у «Гомане», «Беларускай думцы», пазней — у «Нашай думцы».

Наконт прозы Кандрата Лейкі Максім Гарэцкі адзначыў: «Надта здольны нашаніўскі апавядальнік».

У сваіх апавяданнях і вершах Кандрат Лейка апісваў унутраны свет сваіх герояў, расказваў пра сацыяльныя канфлікты рэчаіснасці. Творы яго

па-свойму філасофскія і псіхалагічныя, а таксама разнастайныя па жанру і тэматыцы. Некаторыя з іх, асабліва вершы, напісаныя з гумарам, з “баечнай” мараллю, з элементамі выкарыстання фальклору.

У 1912 годзе ў Вільні асобнаю кнігаю выходзіць з друку п’еса Кандрата Лейкі для дзяцей «Снатворны мак», якую ён прысвяціў вясковым дзецям Слонімскага павета. Яна паклала пачатак беларускай нацыянальнай драматургіі для дзяцей.

Упершыню п’еса «Снатворны мак» была пастаўлена ў Дзвінску ў 1922 годзе. Паставіў спектакль выдатны артыст, рэжысёр, культурна-грамадскі дзеяч беларускай дыяспары ў Латвіі міжваеннага перыяду Язэп Камаржыцкі (1899—1965). Па іншай версіі, спектакль мог паставіць і аматар тэатральнага мастацтва Сцяпан Заліўскі. Але хутчэй за ўсё спектакль па п’есе Кандрата Лейкі быў пастаўлены Язэпам Камаржыцкім. Ён у 1910—1920-х гадах працаваў акцёрам у Смаленску. Потым вярнуўся ў родны Дзвінск, скончыў настаўніцкія курсы. У 1922 годзе ўзначаліў, як рэжысёр, створаную з ініцыятывы Кастуся Езавітава і Эдварда Будзькі беларускую тэатральную трупу Дзвінска. Ставіў беларускія спектаклі ў латвійскім клубе «Саўле». Там, відаць, і адбыўся дэбют казкі Кандрата Лейкі «Снатворны мак».

Адночы са слоў краснапольскага краязнаўца Леаніда Васільевіча Лабаноўскага я даведаўся, што ў канцы 1970-х гадоў Краснапольскаму народнаму тэатру пагражала закрыццё. І рэжысёр, заслужаны работнік культуры Беларусі Валянцін Іванавіч Ермаловіч (1925—2004), жывучы ў Магілёве, вырашыў узначаліць гэты калектыў. Працуючы выкладчыкам рэжысуры Магілёўскага культасветвучылішча, ён адначасова ўзваліў на свае плечы і гэтую нялёгкую ношу: рабочыя дні ў вучылішчы, выхадныя — у Краснаполлі. Гутарыў з аматарамі сцэны, пераконваў, вяртаў надзею. Вывучаў здольнасці ўжо вядомых краснапольцам выканаўцаў, адкрываў новыя імёны. А там — адна прэм’ера, другая, трэцяя... Яму не давалі спакою трапныя словы Максіма Гарэцкага, што заселі ў памяці: «Пакажыце беларусу са сцэны, хто ён, чым ён можа быць, гукніце яго са сцэны да новага жыцця...». І ён гукаў. Гукаў праз вобразы герояў сваіх спектакляў паводле п’ес беларускіх драматургаў. А неяк восенню 1987 года мне ў Слонім з Магілёва ад Валянціна Ермаловіча прыйшоў пакет. Адкрываю — а там афіша да спектакля «Снатворны мак», праграмака спектакля, фотаздымкі сцэн з гэтай пастаноўкі і пісьмо. У ім мой старэйшы сябра пісаў, што «Краснапольскі народны тэатр упершыню ажыццявіў пастаноўку спектакля па п’есе твайго земляка Кандрата Лейкі «Снатворны мак»».

Заканчэнне на стар. 2 »

Марыў вярнуцца на Бацькаўшчыну

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1

Я быў вельмі ўзрадаваны і здзіўлены пастаянным імкненнем Валянціна Іванавіча да новага. Ён заўсёды быў у пошуку. На сцэну «выцягваў» не тое, што ўжо было абкатанае іншымі творчымі калектывамі, а нешта новае, забытае, арыгінальнае. Так сталася і з п'есай Кандрата Лейкі. Сапраўды, яе ніхто ніколі не ставіў з 1922 года. А ролі казачных герояў ігралі ў гэтым спектаклі дзеці з маладзёжнай студыі народнага тэатра. Да сённяшніх дзён больш ніхто так і не ажыццявіў пастаноўкі «Снатворнага маку»...

Краснапольскі народны тэатр Валянцін Ермаловіч узначальваў 14 гадоў. Толькі ён і Язэп Камаржыцкі ажыццявілі пастаноўку п'ескі для дзяцей Кандрата Лейкі. Нават землякі — артысты ДУК «Слоніўскі драматычны тэатр» — не ўшанавалі свайго земляка пастаноўкай яго цудоўнай п'ескі.

У 1917 годзе хвароба ног дала пра сябе знаць. А праз год Кандрата Лейку спаралізавала. У чэрвені 1918 года пляменнікі перавезлі яго ў горад Здалбунаў на Валынь да роднага брата Івана.

Пісьменнік моцна перажываў, найперш тое, што быў прыкаваны да ложка і не змог бачыцца са сваім маленькім сынам Віталем, якога раней часта наведваў на Палтаўшчыне. Ды і матэрыяльнае становішча стала жаклівым. Валынь перайшла пад Польшчу, і пенсію, якую Кандрат Лейка атрымліваў праз Ровенскае казначэйства, палякі адмянілі. Таму апошнія тры гады ў Здалбунаве жыў ён за кошт дапамогі сяброў з Беларусі і Беларускага камітэта ў Варшаве. Землякі звалі Кандрата дамоў у Гародню альбо на Слоніўшчыну, але сіл вяртацца ўжо не было. «Падацца на Бацькаўшчыну, жыць там паміж сваіх братоў, умерці і легчы ў магілу на сваёй зямлі — о, яка б гэта была для мяне радасць, шчасце, але я не змагу гэтага выканаць, бо жыццё мяне зусім задавіла, а аб Маці-Айчыне магу цяпер толькі ў салодкіх марах успамінаць...», — пісаў Кандрат Лейка ў адным са сваіх пісем Лявону Дубякоўскаму.

Перад самай смерцю ён паспеў паслаць у Беларускае Навуковае Таварыства восем сшыткаў сваіх твораў з надзеяй, што таварыства выдаць іх асобнаю кнігаю пад загалоўкам «За-сеўкі». Пра кніжку ён марыў і ў 1914 годзе, калі атрымаў ліст ад Янкі Купалы, які паведмяляў, што Беларускае Выдавецкае Таварыства ў Вільні хоча выдаць асобнаю кнігаю ягоныя творы.

Але вершы і апавяданні Кандрата Лейкі асобным зборнікам свет так і не пабачылі, а многія з іх згубіліся падчас Першай сусветнай вайны...

У 2015 годзе мне ўсё ж удалося сабраць пад адну вокладку вершы, апавяданні і п'есу «Снатворны мак» Кандрата Лейкі і выдаць асобнай кніжкай пад назвай «Пан Трудоўскі». Гэта мая даніна светлай памяці перад сваім земляком, беларусам і таленавітым пісьменнікам.

Чытачам «Літаратурнай Беларусі» прапаную ўнікальнае апавяданне Кандрата Лейкі «Лес шуміць...», якое было надрукавана ў «Нашай ніве» ў кастрычніку 1913 года.

Сяргей ЧЫПРЫН

Лес шуміць...

Кандрат ЛЕЙКА

Шуміць цёмны, густы лес, шуміць і дзень, і ноч без перастанку, заўсёды на адзін лад. Хмурныя хвоі, задумаўшыся, памаленьку ківаюць сваімі калматымі

галоўмі і ціха-ціха аб нечым паміж сабою шэпчацца, і здаецца, што яны адна другой пераказваюць нешта вялікае, таёмнае. І гэтым іх ціхім, таёмным шаптаннем напоўнены ўвесь лес і ўся яго бязмерная шыр. Калі-некалі па-над лесам праляціць віхор, лес задрыжыць, затрашчыць, загудзе, і тагды здаецца, што ў ім свішча, раве і галосіць незлічоная сіла дзікіх зяброў ды птахай. А як заціхне віхор, у лесе зноў пануе адзін хвойны шэпат. І гэтак усякі дзень і ўсякую ноч ад самае прадвечнасці.

Без звычкі жыць у лесе надта нудна. Але хто звикся, той жыве сабе сяк-так, пакуль не надарыцца якое бяды або пан Бог не пашле смерці.

У лесе на палянцы стаіць, ацененая старымі калматымі хвоймі, убогая хатка, заваленая, як цукрам, снегам да самае страхі. У гэтай хатцы дажывае свой век стары ляснік. Максім ледзьве-ледзьве ходзіць. Ён даўно пакінуў службы і перадаў лясніцтва свайму сыну Петрусь, што са сваёй сям'ёй жыве цяпер у дваццаці мілях ад бацькі.

Сядзіць Максім сабе ў сваёй хатцы і, схіліўшы на грудзі сіваю галаву, прыслухоўваецца, як шуміць лес. Божа вялікі, як ужо даўно ён слухае гэты ціхі таёмны шум. Лесавы шум быў першаю песняю над яго калыскаю. Гэты шум праводзіў яго да шлюбу, як ён ехаў туды са сваёй Таклюсяю. Гэты ж шум будзе да сканчэння веку гусці пад-над яго магілай, як ляжа ў сырую зямлю. І як ён любіць гэту жалобную лесавую музыку! З якім чутцём і ўпоем ён слухае яе цягучы напеў.

— Ах, Таклюся, як сягоння, бач, складана шуміць лес, — кажа Максім да сваёй жонкі, якая нагнулася і мые начоўкі каля печы. — Здаецца, цэлы век, бач, слухаў бы...

— Не, Максімка, сёння лес, моўлю, шуміць нядобра, — адазвалася Таклюся, павярнуўшыся да старога сваім зморшчаным, як печаны грыб, тварам. — Я, лежачы на прыпеку, гэтак, як і ты, прыслухоўвалася, і мне пачулася, моўлю, што ў цемры лесу нешта надта страшна гудзела. У мяне ад страху, моўлю, аж мурашкі па цэлу папаўзлі. Ох, нядобра, моўлю, сёння шуміць лес...

— Ведам, — адказаў Максім жонцы, — што ты, бач, баязліва, як заяц, ды ў цябе і слух, бач, не лепшы, як у глушца якога.

Ты птушынага піску, бач, не распазнаеш ад скрыпу дрэва. Можна, вецер зашумеў, бач, пад акном, а табе паказалася, бач, Бог ведае што... От мне Бог даў, бач, добры слух, — далей гаварыў Максім, — за мілю магу распазнаць, бач, на якім дрэве сук трэсне. Ці ведаеш ты, Таклюся, што ўсякае дрэва мае, бач, свой асобны звяк, і па гэтых звяках я магу, бач, разлічаць Божыя дрэвы, як знаёмых людзей па голасе. Дальбо праўда. Скажу больш, па звязку і скрыпу дрэва я табе, бач, гадаю, колькі да яго будзе крокаў. От што...

— Ну, ну, растрашчаўся, моўлю, як сыры ядловец у печы, — перабіла жонка лясніка, — пара перастаці малоць дарма языком.

Максім замаўчаў і, зноў схіліўшы на грудзі сіваю галаву, зноў стаў слухаць лесавы шум. А лес без перастанку ўсё цягнуў сваю нудную песню.

— Што гэта доўга няма нашага Петруся? — загаварыла жонка ляснікова, прарваўшы маўчанку, — даваў слова, што сёння прыедзе.

Ляснік падняў галаву, працёр кулаком свае мутныя вочы і, паглядзеўшы ў вакно, сказаў:

— Яшчэ рана, як добра змеркнецца, тагды і прыедзе.

— Ах, каб Бог даў барджэй прыехаў, мне, моўлю, надта хочацца пабачыць унучку Альжбетку. Я цікаўлю, што ён з ёю прыедзе.

— А як жэ, ведама, з ёю ды з жонкаю. А ты, бабуся, не траць, бач, дарма часу, зачынай пекчы блінцы, трэба будзе дзетак, бач, пачаставаць, чым Бог паслаў. Сягоння, бач, памінальніца, ці, як кажуць маскалі, масляніца, дык без блінцоў ды масла абысціся няможна.

— У мяне ўжо ўсё гатова, — адказала жонка, — ось, моўлю, затапіла адно печ і зараз буду пекчы. А ты, Максім, моўлю, запалі лучыну, бо ўжо цёмна.

Ляснік чыркнуў сернічак, запаліў доўгую, шырокую лучыну і ўставіў яе ў святляк. Таклюся затапіла печ ды, памышаўшы цеста, пачала пячы блінцы. Пасядзеўшы трошкі, Максім разаслаў на лаве свой кудлаты кажух і лёг адпачываць. У хаце было ціха, як у магіле. Калі-нікалі патрэскала лучына ды на прыпеку верашчала сала, якім Таклюся мазала гарачую патэльню.

Раптам недзе далёка-далёка штось нібы загуло. Максім уздрыгнуў, падняў галаву і стаў прыслухоўвацца...

— Чуеш? — загаварыў ён да жонкі.

— Што, едучь?..

— Дурману ты, бач, наелася ці што, слухай лепш...

Бабуся прыліпла вухам да сцяны і пачала слухаць.

— Хоць забі мяне, моўлю, нічога не чую...

— Выноць, бач, чуеш?..

Бабуся задрыжала, як падстрэленая птушка, і стала яшчэ лепш прыслухоўвацца. Выццё ўсё блізлася і становілася галаснейшым.

— Чую, чую, Максімка! Гэта, моўлю, выноць ваўкі, — здагадалася бабуся.

— А каму і быць, бач, як не ім, паганым, — сказаў Максім, — у памінальніцу яны заўсёды мандруюць, бач, па лесе цэлымі табунамі.

— Божа літасцівы, укрый, моўлю, нашых дзетак ад бяды, — уздыхнула цяжка бабуся, паглядаючы ў печ, дзе пякліся блінцы. Раптам выццё парвалася і заціхла. Ляснік, крэчучы і стогнучы, расцягнуўся на лаве і захроп. Праз чатыры або пяць хвілін зноў пачалося страшэннае, дзікае выццё — і на гэты раз так блізка, што нават і Таклюся пачула яго без асаблівага высілку свайго мужа.

— Максімка, чуеш, моўлю, — крыкнула яна, спалохаўшыся, як не сваім голасам.

— Гэта яны ось тут недалёчка выноць, на палянцы, дзе распе, бач, паганая груша, — з трывогай гаварыў ляснік, уставаючы з лавы. У гэту хвілю ў лесе загудзеў выстрал, адзін, потым другі...

— Ой, Езус Марыя, прапалі, моўлю, нашы дзеткі! — плакала бабуся, і слёзы, як боб, каціліся адна за другою па яе хмарным, маршчынстым твары.

— Здурэла ты, бач, Таклюся, ці што. Хіба наш Петрусь, бач, не справіцца з ваўкамі? Першы раз ён спаткаўся з імі ці што? — суняшаў Максім сваю палахлівую жонку, але і сам дрыжаў ад страху, як асінавы ліст у непагоду.

Якраз у гэту пару на дварэ зарыпеў снег і пачуўся конскі храп. Ляснік ледзьве паспеў накінуць на плечы кажух і без шапкі папоўз на двор. Каля самысенькіх варот храпелі і дрыжэлі Петрусьевы коні з пустымі перакінутымі ўверх дном саньмі. Старога як абухом стукнула па галаве...

— Жонка! — закрычаў ён дзікім, як не сваім голасам, — няма іх, няма, бач, нашых дзетак... Бяжэм, Таклюся, на паляну да праклятае грушы, яны, бач, там...

І стары ляснік, шырока размахваючы рукамі, без шапкі, пусціўся, колькі дазвалялі яго сілы, да праклятае грушы, дзе, як ён цікаваў, вылі ваўкі. За лясніком, плачучы, паўзла яго жонка.

— Сюды, сюды, — крычаў ляснік, задыхваючыся ў рыхлявым снезе. — Ось паляна, от, бач, і праклятая груша, — паказваў ён на крывое дрэва, што расло пры дарозе. — Тутака, бач, і шукай. Ой, Божа ж мой, кроў! От і кавалік падзертае адзежы, ось і Петрусьева стрэльба, а вось валяецца і чаравічак Альжбеткі... Божа Найвышэйшы, за які ж грэх ты гэтак моцна пакараў нас?!

Лементавалі Максім і, як падбіты сноп, зваліўся на акрываўлены снег. Каля яго з боку, ламаючы рукі, білася ў снезе Таклюся...

Высока па-над лесам плыў, задумаўшыся, поўны месяц і сваім фосфарным праменнем пасерабрыў і лес, і паляну, куды, пачуўшы свежую кроў, з шумам зляталіся начныя птушкі-крывапіўцы і сваім дзікім клёкатам заглушалі лямант лясніка і яго жонкі.

А лес, як перш, без перапынку ўсё шумеў сабе ды шумеў на адзін лад.

Яна нарадзілася ў 1968 годзе ў Мінску ў сям’і пісьменніка Барыса Сачанкі. Паэтка, прازیк, журналістка, філолаг Святлана ЯВАР...

Святлана Явар (Святлана Барысаўна Сачанка) скончыла філалагічны факультэт БДУ і аспірантуру Інстытута мовазнаўства (абараніла кандыдацкую дысертацыю па творчасці Масея Сяднёва). Працавала журналісткай, выкладчыцай. Аўтарка паэтычных зборнікаў «Белы месяц», «Раніца ў туманах», апавяданняў, шматлікіх навуковых артыкулаў.

Раптоўна памерла 8 чэрвеня 2011 года. Пасля смерці ў 2018-м выйшла кніга яе выбранага «Дзівосны сад».

«Яна не дажыла да свайго пяцідзесяцігоддзя сем гадоў, пісала пра сваю родную сястру Галіна Багданова. — У маленстве, юнацтве Святлана шмат малявала, займалася музыкай, іграла на фартэпіяна і гітары, цудоўна спявала. Унікальныя запісы прывезла з фальклорных экспедыцый... І потым гэта ўсё пачало пульсавать у яе літаратурных творах, яе паэзіі... У папках і скрынях — падрыхтаваны да друку пераклад з польскай мовы кнігі Казіміра Барташэвіча “Гісторыя паўстання Касцюшкі”, навуковыя, публіцыстычныя артыкулы. Рукапісы, якія чакаюць свайго чытача».

Мая даражэнькая

Святлана ЯВАР

Так пяшчотна і ў той жа час па-таварыску звяртаўся да Зосі яе першы муж, які пакінуў яе дзеля маладзейшай жанчыны. Застаўшыся адна, Зося адчувала сябе незапатрабаванай і часам не знаходзіла сабе ніякага занятку. Ад суму яна пачала перабіраць паперы і выпадкова на антрэсолях знайшла напісаныя паўстагоддзя таму пісьмы яе закаханых бацькоў. У бацькавых лістах Зося са здзіўленнем знайшла той жа зварот да мамы: «Мая даражэнькая». А маміны пісьмы ўразілі Зосю настолькі, што яна ўявіла сябе сваёй маці і гэтак жа, як мама, паехала жыць і працаваць у вёску пад Глыбокім. Толькі Зося зрабіла гэта ў думках, а мама была там наяве.

Пасля мамінай смерці Зося наўмысна з’ездзіла ў Глыбокае, але менавіта да той вёскі так і не даехала. Зося хацела б лепей зразумець сваіх бацькоў, у прыватнасці, сваю маму, якую, на жаль, не заўсёды разумела пры жыцці. «Мая даражэнькая...» Якой была мама ў маладосці? Відаць, мужнай, смелай і бязмежна самотнай у сваім далёкім Глыбокім...

Быў 1959 год. Вясёлыя студэнцкія гады адплылі ў нябыт. У Мінску застаўся каханы і блізкі чалавек. Месцаў для настаўнікаў мовы і літаратуры ў сталіцы няма, у родным Крычаве — таксама. Трэба ехаць па размеркаванні. Сталічнае жыццё ўжо спадабалася: тэатры, музеі, канцэрты, выстаўкі... Будучыня выглядае змрочна — глухая правінцыя. Як сустрэнуць, як прывітаюць? Адно спадзяванне — на каханага, што ён застанеца, як і раней. Надзеяй і апорай.

Невялікая колькасць рэчаў, хуткія зборы ў дарогу. Вось і райцэнтр: больш чым стрыманы, хутчэй халодны, прыём мясцовых жыхароў-каталікоў. Абыходжанне як з чужой, засланай для барацьбы з забабонамі, у тым ліку і з рэлігіяй. Мама некалі напісала бацьку ў лісце жартам, што хацела б выйсці замуж за хутараніна і павянчацца з ім у касцёле. Праўда, спачатку трэба сабраць неабходны для гэтага пасаг: посуд, падушкі...

Аднак тут яна відавочна нейкая «не свая». Выкладае рускую (!) мову і літаратуру, вядзе занадта свабоднае жыццё, — гэта падумаць толькі: жыве, не «распісаўшыся», з мужчынам з Мінска, які прыежджае да яе ў госці! Занадта часта яны і сазвоньваюцца, перапісваюцца. Пісьмы з Мінска прыходзяць штодня. А яна ж, новая настаўніца, такая прыгожая, талковая. З яе тут, у вёсцы пад Глыбокім, маглі б чалавека зрабіць! І замуж тут бы яе аддалі — за Франца. Ён потым мясцовым дырэктарам школы быў. І не п’е, і не курыць, і не гуляе; больш затое — вышывае, вяжа, пячэ торты і ходзіць у касцёл! А сям’я ў яго якая прыстойная — палова радні ў Жолышчы. Але ж новая «наўчыцелька» ўжо ўпадабала таго чарнявага журналіста з Мінска. Да таго той, як кажуць, «абнахалёў», што нават на ўроках у яе сядзеў. А як вучні былі, хто гэта, дык іх настаўніца адказвала: «Гэта... правяраючы».

Віруе правінцыйнае жыццё. У Глыбокім, ды і ў той вёсцы, ідзе «будаўніцтва сацыялізму». У адным з мясцовых касцёлаў размяшчаецца зернясховішча. Настаўнікі ездзяць па вёсках і праводзяць антырэлігійную прапаганду. Вясковае насельніцтва сустракае і іх, і іх прапаганду, мякка кажучы, непрыхільна. У многіх вучняў бацькі п’юць і скандаляць дома. Адзін вучань, як сапраўдны артыст, імітуе п’янага тату. Усе рагочуць. Новую маладую настаўніцу начальства імкнецца загрузіць працай напоўніцу. А мама рвецца ў Мінск, ёй патрэбен кожны выхадны, каб з’ездзіць туды, у сталіцу. Дзеля свайго каханага, у якога ўжо выйшла першая кніга, у якога ўжо ажаніліся лепшыя сябры. У любы момант любоўны раман можа закончыцца. І што тады? Выйсці за хутараніна і хадзіць у касцёл, хаця ты сама ў Бога не вельмі і верыш (бо выхавана ў сям’і настаўніцы)...

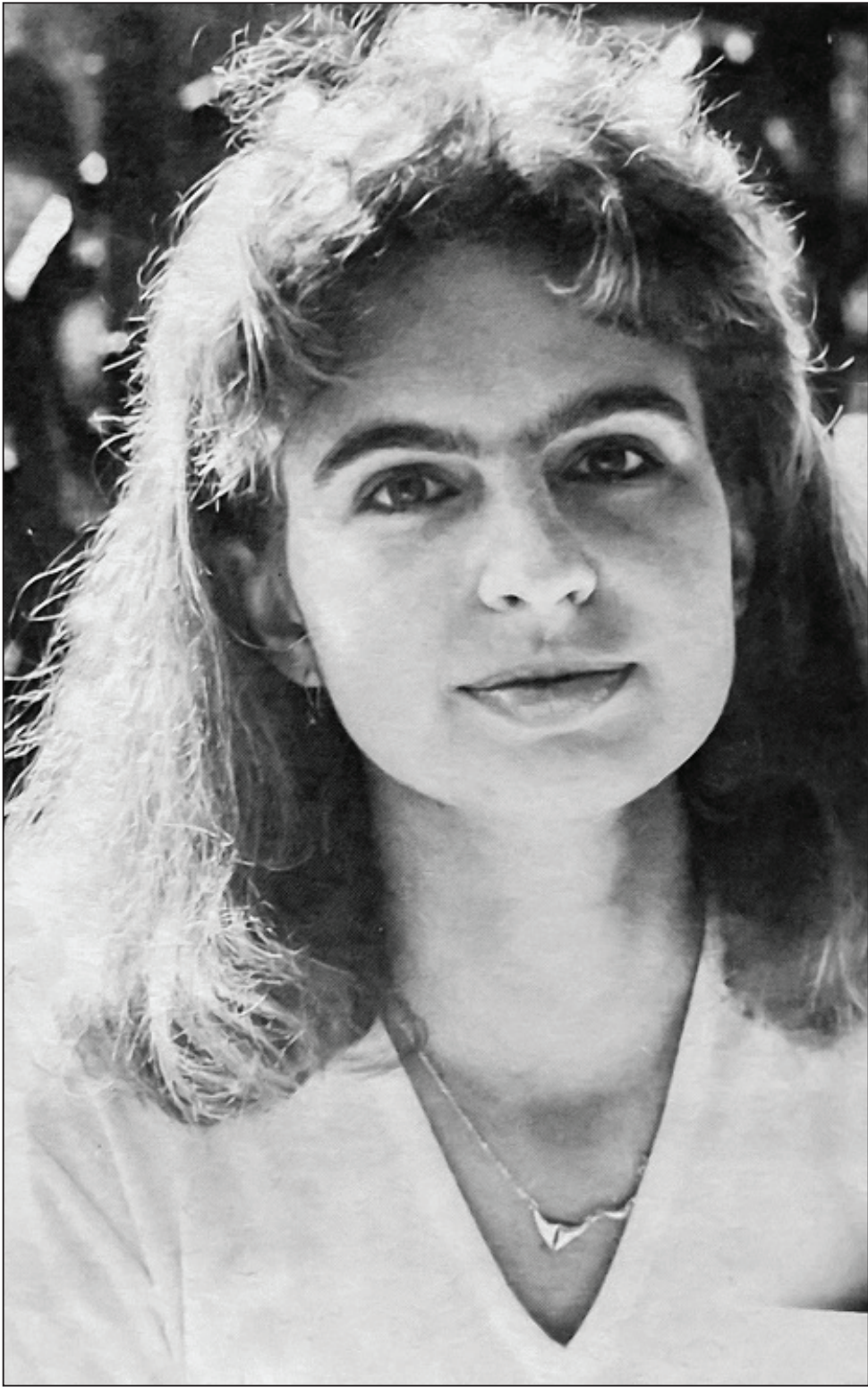
Неўзабаве пачынае раздражняць усё: складаныя ўмовы працы (часам трэба хадзіць вечарамі па некалькі кіламетраў праз лес, вялікая педнагрузка, у тым ліку ў вячэрняй школе), лад жыцця мясцовых настаўнікаў з гулянкамі і п’янкамі ў вольны час, вымушанасць выглядаць і трымацца, як адзінокая жанчына.

І тут маме ўзгадваецца Якуб Колас. Напэўна, яго турэмная лірыка. «Вобразы мілыя роднага краю...» У Мінск, у Мінск! Там сапраўдная віхура, у якой ствараецца гісторыя. У Мінску сабраны ўсё лепшае, вышэйшае. Ды нават газеты, часопісы новыя пачытаць — і то было б цікава. Тым больш, калі ў іх друкуецца твой каханы, пра адносіны з якім ты ўпарта нікому не расказваеш (усе і так даўно ўсё зразумелі).

Выкройваецца час, за апошнія грошы купляецца білет, і ты едзеш у Мінск, які, ты верыш у гэта, неўзабаве будзе тваім родным горадам. Гуляеш па сталічных вуліцах, дыкаеш задымленым паветрам, такім жа брудным, як у тваім родным Крычаве. Шумяць дрэвы на аляях паркаў, разам з табою гэты шум чуе твой каханы, які заўсёды побач душою і толькі зрэдку побач фізічна. Як жа цяжка даводзіцца табе без яго!

Надыходзіць 1960 год. Ужо звыклым зрабілася Глыбокае. Жыццё ўвайшло ў нейкую нармальную каляіну. Хочацца працаваць, настаўнічаць. А там, далей, — можа, і аспірантура? Навуковыя ж здольнасці былі. У вёсцы пачалі паважаць, начальства ўжо ставіцца больш прыхільна. Больш магчымасцяў для кар’ернага росту, сяброўкі з розпытамі пра каханне больш не чапляюцца: усе да ўсяго прывыклі. І тут — раптоўная цяжарнасць! Так, цяпер будзе цяжэй. Па размеркаванні не дапрацуеш, на тваім месцы апынецца іншы чалавек. Ды і каханаму — дадатковыя клопаты. Добра, калі ён не адмовіцца ад свайго першага дзіцяці і ажэніцца. А калі не? Тады што рабіць?

Але каханне перамагло ўсё. Чакаюць нараджэння хлопчыка. Мама знаёміцца з бацькамі будучага мужа. Плануецца яе хуткі перезд на радзіму маці, у Крычаў. Бывай, Глыбокае! (У мясцовых жыхароў

Святлана ЯВАР

вочы вылезлі на лоб ад здзіўлення: гэта ж трэба, новая настаўніца ўхітрылася зацяжарыць!) Але надзея вярнуцца застаецца.

Бацьку будучага дзіцяці забіраюць навайсковыя зборы, маці жыве ў Крычаве і часта глядзіць патэлевізары футбол, спадзеючыся, што народзіцца хлопчык. Але нараджаецца дзяўчынка. Зосіна старэйшая сястра...

Зося нарэшце адарвала позірк ад напэўнацёртых чарнільных літар на пажаўцелых пыльных старонках бацькоўскага рамана ў пісьмах. Усё ёй цяпер зрабілася зразумелым: што такое каханне, якой павінна быць жанчына, каб мець асабістае шчасце. Зося ў глыбокай задуменнасці ўстае з канапы, на якой яна чытала тыя пісьмы, і звязвае іх вяровачкай ізноў. Так, толькі жаночасць, толькі магутная жаночасць. Адсутнасць прамалінейнасці і грубасці, — у гэтым сакрэт жаночага поспеху і жаночай «кар’еры». Як навучыцца разумець мужчыну, яго патрэбы ды інтарэсы, навучыцца дапамагаць яму так, як гэта рабіла мама?

А тут думаеш пра сябе... Як спала, як ела, як адчуваеш сябе, у якім настроі ходзіш. Што надзець, куды схадзіць. Думаць жа трэба пра бліжняга, і тады ўсё атрымаецца, пойдзе на лад. Вось жа знаходзіўся ў мамы час, каб клапаціцца не толькі пра сябе. Вучняў і кар’еру, але і пра бацьку. Каб любіць каханага, аддаваць яму ўсю сябе. Марыць пра яго як пра будучую «зорку» літаратурнага Алімпа. Адкуль, адкуль бярэцца гэты неверагодны эгаізм у тых, хто зусім не збіраецца мець сям’ю? Як гэта можа быць, каб людзі былі ў інтымных адносінах і не адчувалі за гэта ніякай адказнасці ні адно перад адным, ні перад Богам? І як заставацца сябрамі, як мама з бацькам, цэлыя 25 гадоў?

Пытанні, пытанні, пытанні. На іх не дасі адказу розумам. Адказваць на іх можна толькі сэрцам. Чулым чалавечым сэрцам, здольным любіць і паважаць іншага чалавека. Нехта скажа, што гэта занадта проста. Але ж менавіта ад любові і ў любові нараджаюцца дзеці, ствараюцца мастацкія шэдэўры і здзяйсняюцца навуковыя адкрыцці. Усё астатняе — ад нячысціка. Так, лагічнае, разумнае ўражвае, але яно не дае плёну. Кветка доўга цвіце толькі ў атмасферы любові. Зненавідзьце кветку, разлюбіўшы яе, — і яна хутка завяне, загіне.

Вось у чым разгадка таямніцы вечнага жыцця, мая даражэнькая!

З кнігі Святланы Явар «Дзівосны сад»

Дзяцінства

Збіралі ўночы з бацькам светлякоў.
Пакорлівыя мяккія стварэнні
Паўзлі ў дзівакаватым утрапенні,
Абкружаныя роем сяброўкоў.

Святлом зеленаватым разганялі
Начную цемру, ды маглі згасаць:
Не зносілі, калі іх прымушалі,
Супроць жадання, твары асвятляць.

Няволю, здзек жывое не прымала.
Прыгожае і гвалт не сумяціць.
Але дагэтуль успамін кранае —
Няўлоўнае хацелі мы злавіць.

З памерлым бацькам у паўднёвым садзе
Збіраем у хусцінку светлякоў,
Насуперак жыццёвай простаі праўдзе, —
Вакол прасторміраж, краіна сноў.

Калега Герадота, шукальнік дыярыюшаў, супернік мітрапаліта

Размова Альжбэты Малішэўскай-Спрыначан з Вадзімам Жылко

Вадзім Вітальевіч Жылко — беларускі паэт, журналіст, краянаўца, шахматыст і проста ўнікальны чалавек, які нарадзіўся ў Лунінец. Ягонае разнабаковасць мяне адначасова дзіўуе і натхняе — таму мне і закарцела з ім пагутарыць, каб даведацца, як жа ён спалучае ў сваім жыцці гэтулькі цікавых спраў.

— Цяпер часта назіраецца тэндэнцыя, што людзі пераязджаюць з меншых гарадоў у большыя. Ты ж, як чалавек таленавіты і творчы, застаешся на сваім месцы, і гэта выклікае захапленне. Што натхняе цябе заставацца ў Лунінец і Быць (з вялікай літары) Тут?

— Заўсёды ёсць спалучэнне нейкіх суб'ектыўных і аб'ектыўных прычынаў. Калі я скончыў навучанне на завочным аддзяленні, мне прапанавалі застацца на кафедры гістфака БДУ з перспекываю стаць аспірантам. І, можа, калі б я тады пагадзіўся, некай зацапіў сябе, як той казаў, за сталіцу, то цяпер працаваў бы недзе выкладчыкам...

— Але ж не зацапіўся?

— Не зацапіўся. Я не надта люблю вялікія гарады. Калі раз-пораз прыязджаю ў Мінск, мне напачатку трэба ў гэты рытм увайсці, прывычаіцца, троху гэты варушняк не для мяне. Некай ехаў цягніком з Мінска, і побач у купэ між сабою размаўлялі людзі. Я зразумеў, што адзін з іх таксама з Лунінца. І вось у яго запытваюцца: «А ты ж часцяком ездзіш туды, то як твае ўражанні?» Дык той чалавек цікавую рэч сказаў: «Я ў Лунінец магу за колькі гадзінаў ці за дзень зрабіць значна болей спраў, чым у Мінску, бо тут усё побач. Нават лагістыка перасоўвання тут значна прасцейшая. У Мінску часам едуць гадзіну на іншы канец горада на працу, яшчэ трэба завезці дзіця ў садок, а іншае ў школу, а потым забраць...». І сапраўды, у Лунінец больш зручна, прынамсі, пры маім характары, планаваць дзень, нейкія свае справы. Да таго ж лічбавая эпоха дае шмат перавагаў.

— Ці ёсць адной з прычынаў тое, што ты хочаш паляпшаць Лунінецчыну і пашыраць ейны культурны кантэкст?

— Некалі адзін мой знаёмы, творчы чалавек з Мінска, часам з нейкай крыўдай успрымаў тое, што ён нешта робіць, прапануе, але не заўсёды ў яго атрымліваецца, бо там яго не разумеюць. А я кажу: «Слухай, ты найперш павінен усё рабіць для сябе. Не ў сэнсе нейкага вузкага эгаізму, а проста: калі ты плануеш пэўнае мерапрыемства, культурніцкую акцыю ці яшчэ нешта, яно мусіць быць цікавым найперш табе самому. Трэба рабіць так, каб тое было карысна табе, і каб тое было цікава пэўнай колькасці людзей. І ў гэтым сэнсе мне, вядома, хацелася б, каб культурнае жыццё Лунінца развівалася і працягвалася. Пару гадоў таму я перабіраў свае архівы, занатоўкі, і паводле гэтых матэрыялаў выдаў некалькі кніг: зборнікі сваіх шахматных матэрыялаў, задач, вершаў, прозы, нарысаў, краянаўчых твораў. Зрабіў і некалькі брашураў з гісторыі клуба «Муза», з гісторыі шахмат на Лунінецчыне, і нават «Канспект аўтабіяграфіі», творчую хроніку пра кожны год: дзе я выступаў сам, дзе з калегамі, у якіх імпрэзах браў удзел.

— Мяркую, такі канспект няшмат у каго ўкладзены. Цікава, колькі ж гэтых выступаў было?

— Калі сплывае ўсе гэтыя мерапрыемствы, то іх набіраюцца тысячы.

Мой калега Віктар Філатаў (Карповіч), які, на жаль, пайшоў ужо з жыцця, быў стваральнікам і кіраўніком творчага клуба «Муза» пры Доме культуры. Мы з ім вялі своеасаблівы летапіс клуба, захаваўшы розныя публікацыі, здымкі. Прычым прыязджалі сюды і літаратары з іншых месцаў, і мы самі шмат дзе выступалі. У нас колькі разоў праходзілі фестывалі беларуска-шведскай літаратуры, ды і мы самі аб'ехалі амаль усе гарады Берасцейшчыны.

— Ведаю, што ты з тых, хто ніколі не спыняецца толькі на сваёй біяграфіі, а цікавіцца кожным, хто быў, ёсць ці будзе, асабліва, калі ён звязаны з Лунінецчынай.

— Шмат гадоў я цікавіўся літаратурнай геаграфіяй і ўклаў літаратурную мапу Лунінецчыны з тых асобаў, хто тут нарадзіўся, прыязджаў сюды, выступаў тут ці пісаў нешта пра гэты край. Атрымалася вялікая мапа: болей за 250 чалавек. У 2017 годзе мапу прэзентавалі ў бібліятэцы, яна была створаная ў электронным фармаце.

— Гэта цудоўна. Ты столькі апавядаеш пра свае захапленні, якіх у цябе на праўду шмат. Якое ж з іх прыйшло да цябе першым? Шахматы, краянаўства, літаратура ці нешта яшчэ?

— Напэўна, літаратура была першая, вядома, яна захапляла мяне. Мой бацька дужа шмат чытаў: збіраў выданні, выпісваў часопісы, і, нават калі еў, амаль заўсёды стаўляў перад сабою кнігу. Ён ніколі не змушаў мяне чытаць, але, гледзячы на яго, яшчэ ў маленстве я пераняў гэтую любоў. Удома ў нас была вялікая бібліятэка, і, як прыходзіў са школы, яшчэ малым браў розныя кнігі. Кажуць, маўляў, «Вайну і мір» цяжка асіліць у дзясятым класе, а я, памятаю, прачытаў яе яшчэ ў пятым-шостым. Ужо тады мяне болей за кнігі пра каханне цікавіла гісторыя.

— То бок усё ідзе з маленства?

— Прынамсі, часта. Да прыкладу, у шахматы я гуляў яшчэ з дзедкам у маленстве, але болей паважна пачаў займацца імі ў 9-м класе, гуляў за школу, нават стаўся чэмпіёнам вобласці сярод вучняў. Тады не ведаў, што адзін з сяброў-супернікаў станецца кіраўніком Беларускага экзархату, мітрапалітам Венямінам. Ну, а краянаўства прыйшло ўжо крыху пазней. Сталася так, што за пару гадоў пасля гістфака я пайшоў працаваць у лунінецкі музей і прапрацаваў там аж 13 гадоў. Хоць само слова «крайнаўца» мне тады не дужа падабалася. Некай трэ

было надрукаваць артыкул, і рэдактарка раённай газеты кажа мне: «Як ты глядзіш на тое, каб мы падпісалі цябе як краянаўца?» І гэта імператыву мяне абсалютна не выклікала, здаецца, нават адмовіўся ад такога подпісу, бо ўважаў сябе толькі за гісторыка — у дыпламе ж так і было напісана!..

— І ў жыцці, і ў творах у цябе заўсёды прысутнічае гумар, іронія. З іншага боку, што ж здзіўляеца — калега Таццяна і Герадота. Ці не ўтаніўся ты ў Герадотавым моры дакументаў?

— Калі працуеш у музеі, патрэбны час на тое, каб да ўсяго прывычаіцца і разабрацца. Некай я разбіраў фонды, экспанаты і запісы, якія там захоўваліся, і натрапіў на дыярыюш Уладзіслава Нядзведскага, беларускага паэта з цікавым лёсам, у якога падчас вайны забілі сям'ю і які вырас у дзіцячым доме ў Мікашэвічах. Дыярыюш быў з ягонымі думкамі, малюнкамі, вершамі, і я паводле гэтага дзённіка напісаў уласны нарыс. У яго была кніга «Размова з адсутнымі» — з тымі людзьмі, каму ён хацеў нешта сказаць, але каго ўжо не было побач, а я свой нарыс назваў «Размова з прысутнымі». Ну і надрукаваў яго, але так сталася, што я схібіў. Перадаў яго ў нейкае выданне, а гэты машынапіс згубіўся. Давялося сядзець і ўсё аднаўляць, пісаць нарыс фактычна нанова. Я перадаў матэрыялы ў Мікашэвіцкую гімназію, і тагачасны дырэктар дамогся, каб яе назвалі ў гонар Уладзіслава Нядзведскага. У Мікашэвічах стварылі ягоны музей, усталявалі бюст і нават назвалі вуліцу ў ягоны гонар. З таго часу, як я пісаў нарыс, прамінула ўжо 30 гадоў, але лёс гэтага пісьменніка, ягонае станаўленне, першыя шчырыя спробы літаратуры, першае каханне дасюль натхняюць мяне.

— Напраўду ўражае, як шмат ты зрабіў для ўшанавання памяці гэтага пісьменніка. І ўсё ж мне, як пачаткоўцу-журналісту, ды і не толькі мне, будзе цікава пачуць пра твой шлях у журналістыку. Адчуваю, як заўсёды, гэта нешта арыгінальнае.

— Пасля школы я паступіў завочна, трэ было недзе яшчэ працаваць, і я, можна сказаць, без нейкай адукацыі патрапіў у Лунінецкі райвыканкам у аддзел архітэктуры. Быў чарчэжнікам, тэхнікам, розныя заданні атрымоўваў. А да майго калегі прыходзіў сябра, які працаваў у раённай газеце. Ну і некай ён сядзіць, размаўляе, смяецца. Хоць мяне яшчэ і не вельмі цягнула на той момант пісаць, закарцела раптам сказаць: «А ведаеш, можа б і я нешта напісаў, яшчэ і не горай за цябе». Ён на мяне крытычна-іранічна паглядзеў і з сарказмам кажа: «Ну і напішы». І вось, сапраўды, неўзабаве з'явіліся ў мяне першыя невялікія творы: артыкулы, пару гумарэсак, вершаваных пародый.

— Тыя твае першыя творы былі ў пэўным сэнсе своеасаблівым выклікам?

— Так, адчуў нейкі смак. Дарэчы, мяркую, што немагчыма быць журналістам і наагул літаратарам, калі ты сам не чытаеш... Я пісаў журналісцкія зацемкі, а паралельна дасылаў гумарэскі і пародыі, абіраў нейкія вершы аўтараў з часопісаў і абыгрываў розныя ўрывачкі — як сяброўскія шаржы. У той час на тэлебачанні ішла перадача «Вокруг смеха», дзе вядоўцам быў паэт-парадыст Аляксандр Іваноў, які сам выступаў з такімі пародыямі. Мне заўсёды было даспадобы, як ён чытае нейкі ўрывак з верша, а тады

яго так незвычайна перакручвае, таму я і палюбіў гэты жанр.

— Ты ўдзельнічаў у міжнародных спаборніцтвах, выдаў некалькі зборнікаў з шахматнымі задачкамі. Што для цябе ёсць шахматы? Гэта спорт ці ўсё ж душэўная асалода?

— Рэч у тым, што шахматы бываюць розныя. Найчасцей гэта гульня, калі людзі сядваюць пры шахоўніцы і змагаюцца адзін супраць другога. Я быў чэмпіёнам Лунінецкага раёна ў шахматах і шашках, шмат гадоў прыязджаў і ўдзельнічаў у чэмпіянатах Саюза беларускіх пісьменнікаў, якія ладзіліся ў Мінску, колькі разоў перамагаў на іх. Але ёсць і іншыя кірункі, да прыкладу, шахматная кампазіцыя, калі ўкладаюць задачы, якія трэба развязаць. Нехта калісьці вобразна назваў гэта шахматнай паэзіяй. Уладзімір Набокаў захапляўся ўкладаннем такіх задач, і ў яго ў адной з кніг ёсць параўнанне: маўляў, тэнісны мяч у тэнісіста на тое, каб біць па ім, а ў жанглера мячы ствараюць прыгожыя формы і ўзоры. З шахматамі таксама можна правесці такую паралель. Вочныя спаборніцтвы праходзяць так: удзельнікі сядваюць пры сталах, ім даюць задачы, і яны ізалявана адзін ад аднаго іх развязаюць. Скажам, тры задачы адной вартасці трэба развязаць за 20 хвілін, цяжэйшай — за гадзіну. Калі я заняўся шахматнай кампазіцыяй, то пачаў выдаваць часопіс «Альбіна».

— Прыгожая назва, сімвалічная.

— Так, паэтычная. Белая пешка заўсёды ходзіць першай, альбіна ў альбінос. І мне яшчэ спадабалася, што назва сугучная з Беларуссю, Бела-альбі. Аматыры шахматаў ведаюць часопіс і за мяжой. А потым я некай прапанаваў зладзіць спаборніцтва «Кубак «Альбіна»», бо ў іншых краінах змагаюцца на кубак нейкага часопіса, дык чаму б і нам не паспрабаваць. І мя 12 гадоў праводзілі іх у Мінску. На першыя кубкі прыязджалі толькі беларусы, а потым пачалі завітваць і з іншых краінаў. Прыязджалі і чэмпіёны свету, грасмайстры, нават аднойчы прыехаў шахматыст з Марока. Шахматы мне цікавыя найперш як з'ява культуры, бо яны пакінулі вялікі адбітак у літаратуры, мастацтве, тэатры. Пэўны час я рабіў яшчэ дадатак «Альбіна плюс», ужо з літаратурным ухілам, карацей кажучы, пра шахматы як пра культурны феномен.

— То бок усё ж больш душэўная асалода?

— Відаць, так. Быў у мяне самвыдатаўскі зборнічак «Дзве музы». Уладзімір Набокаў калісьці выдаў кнігу «Chess poems and problems» («Шахматныя вершы і задачы»). Там у яго творы, вершы пра шахматы і задачы. Некай я ўзяў свае задачы, братавы, свае вершы пра шахматы, аб'яднаў іх, і атрымаліся «Дзве музы». Адна — шахматная, Каіса, багіня шахматаў, а другая — багіня паэзіі, Эўтэрпа. Адночы я падарыў гэтую кнігу сваёй знаёмай, якая была абсалютна далёкая ад шахматаў. Яна пагартала вершы і потым кажа, уражаная: «А-ёй, дык гэта ж у цябе зусім не пра шахматы вершы!» Я смяюся, кажу: «Напэўна». Хоць што ў шахматах, што ў жыцці — многія з'явы вельмі блізкія. У адной з маіх кніг ёсць фраза: шахматы не сталіся для мяне прафесіяй, але сталіся нечым большым за хобі, своеасаблівай часткай майго жыцця.

— Журналіст, калі бярэ інтэрв'ю, пачынае хадзіць белымі?

— Наагул у кожнай справе, якой гарыш, пачынаеш з белага, светлага. На гэтым і трымаецца жыццё.

Гэта ўсё лістапад...

Усевалад СЦЕБУРАКА

Спачатку ты кінеш збіраць каштаны,
а потым — і лётаць у сне.
Памалу чароўны туман расстане,
і свет незваротна звычайным стане,
няўлоўнае штосьці міне.

Закруціць віхура падзеяў і справаў —
вядома, ты звыкнешся з тым.
І мройныя моры, дзе некалі плаваў,
распусцяцца ўрэшце, як дым.

І пройдзе жыццё...
Толькі кожную восень,
як ліст упадзе на ваду,
ты будзеш чакаць,
калі дзікія гусі
паклічуць цябе ў чараду...

Вярусі

Гэта ўсё лістапад —
абрывае і зносіць,
штось бярэ наўздагад
і дазволу не просіць.

Але ўсё не дарма,
нават тое, што з жалем,
потым прыйдзе зіма
і захутае шалем.

Год чарговы міне
ценом на фотаздымку,
пашыбум далей
мы з табой у абдымку —

жыць зноў, як набяжыць,
не чакаючы знака...
Ты спытаеш — і кот?
Я дадам — і сабака...

Сябры юнацтва ўсё часцей
мне з цёплаў ўсмешкай сняцца.
Мне з імі хочацца абняцца,
і што, здавалася б, прасцей?

Ды ледзь маленькі крок раблю —
адно паветра ловяць рукі,
і галасоў цішэюць гукі,
і я адзін, і проста сплю...

А сны, ці толькі ўспамін,
прыходзяць пад вясновы ранак,
як сябра з мячыкам пад ганак,
дзе ў зацішку расце язмін.

Ён ведае той самы час,
калі вось-вось я выйду з дому
і сцежкай, добра нам вядомай,
пакоціць верны ровар нас...

І мроя чэзне.
Ў шыбы б'е
бязлітасны прамень гарачы.
Мінула ўсё, ды лёсу ўдзячны —
за сакавік,
за сны мае.

На возеры Богіна дождж,
на возеры Богіна дом,
на возеры Богіна Бог
і човен з прасмоленым дном.

Вартуе высокі чарот
гарлачыкі ў ціхім сне,
прымужвае вочы кот
на цёплы агеньчык ў вакне.

І дзень неўпрыкмет праміне
бязважкі, як вёслаў узмах.
Плыве ў вечаровай смуге
юшкі рыбацкай пах.

Сябру і спадарожніку А. Я.

Імклівы час прыцішвае хаду,
сцяжыны заплятаюцца ў карункі,
калі мы вёслы апускаем у ваду
і нам часова спісваюць рахункі.

І праплываюць міма берагі,
і роўнядзь возера бязгучна човен рэжа...
не патлумачыць, чым так дарагі —
кавалачак бясчасся і бязмежжа.

І фотаздымкі не перададуць,
як грэюць тыя вогнішчы начлегаў —
іх і вятрам сцюдзеным не задзьмуць,
іх не засыпаць студзеньскаму снегу.

І тым жывы смяротны чалавек,
што не забраць ягоных мар і мрояў.
І мы вяртаемся ў абдымкі нашых рэк,
і зноў ідзем пад шаты нашых хвояў.

Мы акторы другога плану
не фатальныя, не эпажжныя
мы стаім у куце экрану
і сцэнарна не вельмі важныя.

прыгажуні нас любяць нядоўга
і хіба ў пачатковай школе,
але мы не марудзім з падмогай
і прыгадваем ў час паролі.

ці ваякам бінтуем раны,
ці каня за аброць падводзім,
і за рыцарам следам аддана,
без хістанняў на бой выходзім.

усё ж не нам адрасуюць вершы
і не нам прысвячаюць песні,
толькі кулі кладуць нас першых
золкай раніцай напрудвесні.

і паколькі ніхто не рвецца
суцяшаць нашых родных і ўдоваў
уваскрасаем практычна без сведкаў,
без авацыі ідзем дадому.

цягнем працу, трываем нягоды,
чысцім зброю ды вострым зброю,
і цярпліва чакаем нагоды,
каб ізноў падмагчы герою...

Пасля

І расчыняцца светлыя вокны
на сонечны бок
і кантаты спяюць і адздымуць
прыгожыя фільмы
я б табе напісаў у адным з іх
галоўную ролю, каб змог, мілая...

і маршалак святочны, напэўна,
саб'еца з ног
і сустрэне сябрына бяседай любога,
хто пройдзе міма.
я б замовіў табе там пачэснае крэсла,
каб змог, мілая...

І загояцца раны, і ляжа гаючы мурог,
і жыццё закрасуе з нястрымнай
і новай сілаю
я б адвёў бы табе там найлепшае месца,
каб змог, мілая...

А пакуль не вядома, што далей нам
кон прыбярог —
ці агнём апячэ, ці агорне
анёльскімі крыламі,
я б табе пажадаў самых добрых дарог
з тых, што лягуць пад ногі, мілая...

Ноч накладвае ветах
на дзённую мітусню,

Калаж pxhere.com

піша хвостом каметы
вершы, што потым прысню.

Нешта пра цёплы травень —
той, што дажджом прапах,
луг, дзе блукае маленства
з ценькай травінкай ў зубах,

штосьці пра россып зорак,
белы туман на рацэ,
час, што ідзе павольна,
нібы мураш па шчацэ,

штось, як мой конь на лузе
волкі мурога скубе,
і як у сне дзіцячым
бачу я сам сябе...

Што сніцца старому сабаку? —
Шчэнячая маладосць —
дзе ў лапах бясконца сіла
і зноў шаўкавіцца поўсць.

Яго абдымае вецер
і пах веснавой травы,
і крочыць з ім па планеце
яго гаспадар малады.

У пашчы — бліскучыя іклы,
танчэйшыя ногі і слых —
ён лепшы сабака ў свеце
і самы адважны з усіх!

І ўсё яшчэ ў самым пачатку:
дарогі, лугі і лясы,
шпацыр да салодкае стомы
і смачны скрылёк кілбасы.

Ўсё мроіцца гэта старэчы,
і ён пасміхаецца ў сне...
Сабачыя простыя рэчы
дай Бог зразумець і мне.

Пахнуць цудоўна летнія справы:
пахне заплечнік далёкай выправай.

Пахне ад ровара хуткай вандроўкай,
кеды настойліва тхнуць стометроўкай.

Пахне ад чоўна туманам і рэчкай,
пахне ад хаты дрэвам і печкай.

Пахне сабака лесам і траўкай,
пахне матоцык нядаўняй запраўкай.

Пахне цыгаркай з дзедам рыбалка,
пахнуць свавольствы па срацы скакалкай.

Роснаю раніцай пахне світанак,
а цеплынёй вечароваю — ганак.

Пахне ад коткі ўтульным кутком,
пахне гумно самагонкі глытком...

Сцакамі і пілавіннем — хамяк.
Толькі мабільнік не пахне ніяк!

Абскурантычнае антыкасмічнае

А што нам там адкрыеца
у космасе адкрытым?..
На поўню котка мыеца,
спіць дзюдзя над карытам.

Цвыркун у агародчыку
марзянку шле да Месяца:
пасады караблям няма,
самім бракуе месца.

Не маем тут ні лётнішча,
ні газы на запраўку.
Не прымем, не прасіцесья,
папопчаце нам траўку!

Ад веку мы на трох кітах,
з паверхняю пляскаю,

і зоркі вашыя вісяць
над саламянай хатаю.

Не трэ кантактаў. Ну яго!
Гаворым без намёка:
няхай здалёку космас ваш
зямлянаў цешыць вока!

Я хачу быць кіроўцам
на самым далёкім маршруце,
я хачу пасажыраў
збіраць на старым бальшаку.
І каб ведалі людзі:
ад мяне не убудзе.
Я заўжды прыпынюся —
калі ўздымуць руку.

Я не буду спяшацца
ні ранкам, ні вечарам познім,
паязджанаў мясцовых
усіх буду ведаць у твар.
Хай стаіць падарожны
на сваім раздарожжы —
я дакладна з'яўлюся, —
як сонца з-за хмар.

І за дзень я пачую
старыя і новыя байкі.
І пацягне туманам,
нібы цыгарэтным дымком...
Пачакаю хвілінку
на маленькім прыпынку
і вусатага дзядзьку,
і бабулю з кійком.

І нарэшце, калі маладзёк
паплыве над бярозавым гаем
і ў пыльным вакне адгарыць
вечаровы пажар,
застанецца нямнога:
толькі я і дарога,
ды савіныя вочы,
як агеньчыкі фар.

Перадвелікоднае

у беспаветранай прасторы
яснеюць зоры.
і наймілейшая зямля
ў далёкім моры.

І доўгай ноччу знічкі бляск —
амаль паходня,
і бачыць заўтра неак трэба
ужо сягоння.

Хоць як заўжды —
мароз люцее
напрудвесні,
ды марна нехта спадзяецца:
Ён уваскрэсне.

Кожны піша, як дыхае —
нехта роўна, размерана,
іншы ротам паветра хапае
празмерна,
той як стаер —
на ўсю эканомію прабежку,
гэты цэдзіць глыткамі,
па кроку праходзячы сцэжку,
нехта, нібы тапелец,
каўтае са свістам і хрыпам,
хтосьці дзьме скразняком,
вентылюючы ўласную пылу,
нехта, нібы алергік,
кашляе ад пылу ў кнігах,
хтосьці цэліць, як снайпер,
і піша выключна на выдых...

А бывае, што нават не ўздых —
а ўсяго цыгарэты зацяжка...
Як апошняя
похапкам,
у фортку,
што выдыхнуць цяжка.

Каханка для паэта

Валеры ГАПЕЕЎ

Лагодная восень зацягнулася ажно да сярэдзіны лістапада, і дасюль на некаторых бярозах яшчэ трымалася цёмна-жоўтае лісце, ды і ў прысадах, ля якіх спыніўся аўтобус, зямля была рудой і барвовай, мокра блішчэла — мабыць жа, ноччу прайшоў дождж. Ветру не было, і Антон усцешыўся: ягонае доўгае чорнае паліто, што набылі разам з жонкай менавіта для гэтай паездкі, прыйшлося акуртаць па пагодзе. Стаяць у купе пісьменнікаў-паэтаў у такім убранні — гэта не ў балонневай таннай куртцы.

Хоць удзельнічаў у абласным літаратурным свяце другі раз, няёмкасць з-за сваёй нязначнасці і малавядомасці цалкам не мінулася. Дый з чаго ёй было знікаць? Не стаў жа ён выбухова знакамітым за год, хоць, канешне, пастараўся і сабраў грошай на выданне другой кніжачкі сваіх баек. Бо, па шчырасці, адчуваў, быццам выдалі яму раней незаслужаны аванс.

Пазалетась рэдактар выклікаў яго да сябе. Антон зайшоў у кабінет, чаго хаваць, трохі напружаны — размовы сам-насам з кіраўніцтвам нічога добрага ніколі не абяцаюць. Але тут рэдактар шырока ўсміхнуўся і выдаў:

— Тут даслалі з упраўлення... Створаны ж саюз пісьменнікаў. А ты ў нас вядомы паэт, кніжку выдаў. Дык давай пішы заяву ды ўступай!

— Трэба падумаць, — страшэнна разгубіўся Антон.

— Няма калі думаць, — пляснуў рэдактар па тэчцы на сваім сталі. — Справа дзяржаўная, а не нейкая там сябрына збіраецца гарэлку піць. Вось тэлефон старшыні — тэлефануй, узгадняй, калі і дзе, што трэба. Камандзіроўку выпішу ў Брэст. Усё, ідзі...

У свае пяцьдзесят пяць Антон нічога падобнага не чакаў. Які ён там паэт? Во, для сваёй газеты піша байкі ды гумарэскі. Не лірык, а сатырык. Гумарыст. Найбольшае дасягненне — некалькі ягоных баек змяшчаў рэспубліканскі «Вожык». Ну так, сярод сваіх калег-раёншчыкаў ён чалавек вядомы, бо ж знаёмым з хлопцамі, можна сказаць, ад студэнцкіх часоў. Куставыя лятучкі, дзе і размова па справе, і чарка пасля размовы, і бяседа таварыская — было жыццё... Сплыло, мышыны хвосток застаўся. А што ў выніку? Сабраў праўдамі і няпраўдамі, прыхоўваючы ад жонкі прэмій, грошай на кніжку. Ашчаджаў на ўсім, да чаго прывык: курыць кінуў, пасля работы мінаў кафэ, дзе прызвычаіўся кувель піва выпіць ці сто грамаў уззяць з сябрам. Адмовіўся ад новых чаравікаў — забраў ношаныя сынавы, прыйшліся па назе. Выйшла кніжка... Кніжачка, у далонях скаваеш. Раздаваў на сустрэчах... Няма чаго Богу грашыць — у раёне Антона добра ведалі. А як напісалі ў газеце пра выдданую кнігу — уга, колькі запрашэнняў было! У палову школ раёна і бібліятэк з'ездзіў. І як сустракалі... Што, ашчаджаючы, не выпіў у кафэ раней, з лishкам нагнаў — добра частавалі. І яму добра, і школе святы: калі апошні раз віталі тут паэта ды з кніжкай вершаў?

І ўсё ж, і ўсё ж... Байкі — не вершы.

Прынялі Антона ў саюз без усякіх якіх. Старшыня руку паціснуў, павіншаваў, Антон ссабойку на стол — пасядзелі, пагаманілі. Кнігі ўсіх сяброў абласнога аддзялення на асобнай паліцы стаялі. Антон глядзеў вокладкі і лыпаў вачамі: дык тут жа ці не ўсе — газетчыкі! Вось дык маеш, палова прозвішчаў — усе вядомыя хлопцы, ці не ягоныя аднагодкі. Той жа Павал — журналіст. Бач, сабраў свае нарысы да кучы, кніжка гатовая! Хай і сто асобнікаў. Але ж ё розніца: Антон з нейкага занябанага раёна на ўскрайку вобласці, а Павал — у абласной газеце працуе...

З Павалам яны і засябрыліся найлепш ў леташняй паездцы. Хоць ведалі адзін аднаго, перасякаліся раней. А тут добрая нагода. Па чарцы-другой у рэстаране ўзялі, побач седзячы, пагаманілі крыху, а ўжо ў аўтобусе па вяртанні з Лунінца пайшла бяседа вясёлая. Павал увішны, росту малаватага, з пузам крыху, бы той калабок, па аўтобусе качаўся, міталем арганізаваў усіх, каб не выпівалі па асобных крэслах, а вось разам, як сапраўдным пісьменнікам падабае, з тостамі ўдзячнасці абласному кіраўніцтву і дзяржаве. А што ж, хіба марылі аб такім вы, пакутнікі яра і чыстых старонак? Вось вам павага якая: святы для вас, аўтобус, сам губернатар у лепшым Лунінецкім рэстаране прыём ладзіць! Хай будзе здаровы губернатар!

Хто скажа слова супраць такога тоста? Безумоўна ж, веданне пра далейшы расклад свята ды цёплае надвор'е і сёння спрыялі вясёлай узбуджанасці купы літаратараў. Антон парукаўся з усімі ў коле. І тады заўважыў яе.

Дый сляпы б хіба не ўбачыў: маладая жанчына ў зыркiм, пунсовым паліто. Яна стаяла з мужчынам, старэйшым за яе, Антон, не маючы добрай памяці на твары і імёны, не мог адразу згадаць, што за ён. Быццам незнарок наблізіўся, працягнуў руку і ўспомніў па твары: Сяржук. Бо ж надта выразным быў твар: быццам цвярозы на сёння алкаголік вымушаны быў неўзабаве цяпець невыноснае катанне — сядзець за сталом з гарэлкай, глядзець, як п'юць іншыя, але самому ў руку не ўзяць... Частка праўды ў гэтым была — яшчэ мінулым разам Павал яго трохі «прасвяціў»: Сяржук «у завязцы», а было ж... Вядомы паэт, рускамоўны. А яшчэ на твары Сяржука застыла гідлівая абьякавасць. Так, быццам ён ведаў куды больш за ўсіх астатніх, ведаў, што ўсё вакол — забава для дурняў, ведаў таемныя прычыны дзеяў, і тыя прычыны былі далёка не прыгожымі і ўга як розніліся ад прамоўленых і вядомых. Была і грэблівасць, ды іншага гатунку. Нават у млявым поціску рукі Антон адчуваў пагардлівае стаўленне вядомага паэта найперш да сябе — як да дробнага байкапісца, правінцыяла, які пазбаўлены магчымасці нават проста пабачыць той вялікі літаратурны свет, які адчыняецца хіба што ў Маскве, а не ў нейкіх тут Луніне і Лунінцы... Зрэшты, Антон тое і пачуў летась, у кароткіх каментарыях розных дзеяў кшталту: «Деревня есть деревня... бедота же, все от бедоты» — гэта ацэнка пабачанага калідора ў школе, які вучні і настаўнікі ішчалі адабраным высушаным лісцем клёнаў і бяроз, якое так шаласцела пад нагамі гасцей... Што праўда, трэба аддаць належнае Сяржуку — ён не столькі вінаваціў гэтых правінцыялаў-беларусаў, колькі шчыра шкадаваў іх, як недалужных дзяцей бесталковай матулі.

— Ага, здароў, — гэтак жа вяла, як і мінулым разам, Сяржук паціснуў руку Антона.

— Дзень добры вам! — Антон звярнуўся да жанчыны.

— І вам добры! — адказала яна, ледзь пацягнуўшы вусны ва ўсмяшцы, а ў вачах засталася адчуванне няўтульнасці і няўпэўненасці.

Антон счакаў момант — мусіць жа, Сяржук павінен быў прадставіць яго сваёй спадарожніцы, але той адварнуўся ад Антона да жанчыны, нешта прамармытаў ёй, кшталту: «Как всегда здесь — собирали на десять, позовут на одиннадцать. Торчи пнём...»

Антон разанула някаватасць — і за крыўдныя словы ў адрас арганізатараў, і за абьякавасць да элементарных, як яму падавалася, нормаў ветлівасці, але ўжо позна было называць жанчыне сваё імя.

Адшоўся з даўкім прысмакам прыкрасці.

— Ат, гэта каханка Сяржука, — шмаргануў носам Павал на асцярожнае пытанне Антона аб жанчыне. — Казаў, яна вершы піша, будучь прымаць праз месяц, кніжку выдала. Ну, дык жа можна і ёй на свята... То ж Сяржук — ён хахацеў — знацца, можна.

Антон пацягнула прайсціся скверам, па лісцеваму дывану. Ён не стаў працівіцца жаданню, паклыпаў няспешна. У нейкі момант азірнуўся. Тады і зразумеў, што яго сюды паклікала: яму хацелася ўбачыць гэтую карцінку здаля: вось блакітна-шэры вялікі аўтобус, вось купка пісьменнікаў і пісьменніц, паэтаў і паэтак — агулам шаравата-чорная, ніякіх светлых колераў, нават колькі жанчын іхняга аддзялення ў цёмным убранні. Голья дрэвы, чорныя ствалы. Шэрая лентадходніцаў. І раптоўна воддала, побач з шэрай і крыху згорбленай — як добра відаць адсюль! — змарнелай постаццю Сяржука — такі жыццядайны агенчык пунсовага святла — каханка Сяржука...

«От, халера, не навучыўся маляваць... — уздыхнуў без асаблівага жалю. — Прыгожы б малюнак быў...»

У школе постаць жанчыны згубілася сярод іншых — апранахі яе былі звычайнымі, нічым не выдзяляліся сярод іншых жанчын. Антон пільней угледзеўся, стараючыся знайсці адметныя рысы, што рабіў заўсёды, маючы грэнную памяць на твары. Знайшоў: густыя чорныя валасы ў арыгінальнай фрызуры, кароткай. Як сказала б маці: быццам сякерай нехта ззаду валасы адсек, знарок быццам няроўна. Светлы твар, нос з гарбінкай, выразна акрэслены, тонкія ноздры. Вялікія вусны, рот быццам крыху шыракаваты. На выгляд — гадоў трыццаць пяць, а то і меней...

Чакайма, а Сяржуку?

Думка-пытанне застала знянацку. Антон палез у сваю торбу, хутка знайшоў даведнік, толькі выдадзены і во цяпер раздадзены старшынёй. Ну так і ёсць — Сяржуку блізка да шасцідзесяці. Тая да рэшты не зразумелая прыкрасць ад сустрэчы ўрэшце запоўнілася. Шкадобай, бадай што бацькоўскай, да маладзіцы, і, чаго ўжо грэх хаваць, лёгкай, цалкам не акрэсленай, зайздрасцю...

Сцэнар свята быў падобны да мінулагадняга. Пасля тэатральнага прадстаўлення дзяцей гасцей запрасілі ў «беларускую хатку» — бакавушку, цеснаватую, трэць якой займаў цяпер накрыты святочным абрусам стол: яшчэ цёплыя драпікі, белыя бліны, скваркі, дамашняя каўбаска, агуточкі, капуста... На асобным падносе — шэрагі пластыковак з напоймі: ружовым і жоўтым. Ружовы — хатні кампот, жоўты — самагонка на нейкіх травах. Прычашчаліся, дзякавалі, елі з апетытам у цеснаце, дастаючы пачастункі праз плечы іншых, перадаючы напой.

Узнагароджванне пераможцаў конкурсу праходзіла ў актавай зале школы. Антон з лёгкім сумам канстатаваў сам

сабе: яму ніколі не ўзняцца на гэтую сцэну. За байкі такіх прэмій не даюць. Вунь колькі сапраўдных паэтаў і паэтак. І вершы ж, хоць бы цяперашняга лаўрэата, добрыя, чаго тут хаваць. Паэзію Антон адчуваў, як адчуваюць вяскоўцы смак вады.

Больш за дваццаць гадоў Антон рыхтаваў для сваёй раёнкі літаратурную старонку. Колькі ж ім было прачытана вершаў! Колькі ўсяго рознага бачылі ягоныя вочы... І было, сярод нейкага сярэдняга, местачковага ўзроўню, раптам трапляліся цудоўныя перлінкі. Імёны аўтараў былі часцей невядомыя — то маладыя спрабавалі свае сілы. Да такіх Антон ставіўся з сапраўдным бацькоўскім клопатам: рэдагаваў дбайна, імкнуўся пры ўсім не пакрыўдзіць аўтара, была магчымасць — сазвоньваўся, запрашаў да сябе. Калі прыходзілі, дык паказваў і расказваў: чаму тут трошкі змяніў, дзе рытм збіўся, а дзе слова закрэсліў, бо не нашае... Мову ён ведаў добра, яна была яму роднай па-сапраўднаму, ды яшчэ філфак дапамог, слоўнікі самыя розныя сам штудзіраваў, выпісваў для сябе ў нататнік нешта, такіх нататнікаў — дзясятка сабраўся. І лісты аўтарам пісаў, гэтаксама тлумачыў, імкнуўся даводзіць лагодна, але цвёрда. Цешыўся, калі прыходзілі адказы з новымі вершамі, і ўдвая радаваўся, калі зазначаў, што заўвагі яго пустымі не засталіся.

Загрузіліся, паехалі ў Лунінец. Спыніліся непадалёк ад помніка Якубу Коласу, выйшлі. Старшыня, расчыраванелы (добрых пяць жоўценчкіх глынуў у хатцы), расхваляваны, бегаў па пустым аўтобусе — згубіўся кветкавы кошык! Урэшце вадзіцель пачаў адчыняць багажны аддзяленні — кошык знайшоўся. Гурбай, з кошыкам у руках старшыні наперадзе, рушылі да помніка. Антон адшукаў вачыма пунсовую постаць — жанчына ўвогуле цяпер была адна, ішла апошняй, трымаючы ў руках нейкі скрутак. Антона ўзяла цікавасць, пакрыціў галавой — вось і Сяржук, у кампаніі дзвюх іншых жанчын. Ён гаварыў, жанчыны-паэткі ўважліва слухалі. Антону стала цікава, цішком наблізіўся. «Что Колос? Один и есть. Купала? Да это лирик, так сегодня десятиклассницы пишут...»

Ля помніка ўжо стаяла купка вучняў мясцовай школы, пачалася невялікая імпрэза, пасля старшыня выйшаў наперад, выдаў сваю завучаную прамову. Паставілі кошык ля помніка, сфатаграфаваліся, рушылі ў аўтобус — усіх чакаў рэстаран, прыём губернатара. Настрой быў цудоўным.

Што прымусіла Антона азірнуцца па шляху да аўтобуса, ён і сам не ўцяміў.

Жанчына ў пунсовым паліто падыходзіла да самотнага помніка — ужо адна, за спінамі ўсіх літаратараў, нікім цяпер не бачная. Замест скруткі ў яе руках ужо былі дзве гваздзікі — белая і чырвоная. Прысела, паклала кветкі. Устала і нейкі час была тварам да каменнага твару Коласа. Быццам шаптала яму нешта. Пасля павярнулася і пайшла даганяць групу.

Антон імкліва адварнуўся, бы ўпотаікі назіраў за нечым занадта інтымным.

І нечакана адчуў, як унутры пацяпле-ла. Хораша стала.

З такім настроем увайшоў у рэстаран, сеў побач з Павалам. Ведаў, хоць ягоны таварыш піў добра, затое не змушаў яго, Антона, наліваць да краёў ды яшчэ і ў перапынку між афіцыйнымі тостамі. Міжволі прасачыў, куды сеў Сяржук са сваёй каханкай — насупраць збоку. Маладзіца нешта шаптала Сяржуку на вуха, той крывіў вусны, урэшце адказаў, не паварочваючы галавы да жанчыны.

Каханка для паэта

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 6

Далей усё пайшло сваім шэрагам: тосты, прамовы, закусванне. Было чым, зразумела, і выпіць што было. І афіцыянты ў святочнай уніформе завіхаліся, падавалі гарачыя стравы, прыбіралі брудныя талеркі. Адно непрыемна драпала свядомасць — артысты. Яны і гралі, і спявалі, паасобку, дуэтам, трыя... У шыкоўных народных (мабыць жа — лунінецкіх) строях, у адмысловых касцюмах. Толькі госці рэстарана, большая іх частка, сядзела спінамі да артыстаў, а тыя выступалі пасля тостаў, якраз як усе прымаліся актыўна закусваць. Гэты ўнутраны дыскамфорт Антон вырашыў згладзіць для сябе па-свойму: ён напалову развярнуўся да артыстаў, нават крэсла пасунуў — і так еў. Дый есці не надта хацелася, бо амаль што не піў. Нечага сёння хацелася быць амаль цвярозым.

Прыём завяршыўся, губернатар з намеснікам сышлі. Мужчыны-літаратары прыхоплівалі ў свае кішэні бутэлькі з недапітай гарэлкай, жанчыны, дастаўшы цэлафанавыя пакеты, соўгалі туды фаршыраваныя грыбамі катлеты, кавалкі смажаных курэй, парэзаную вяндліну, сервелат. Цукеркі — па кішэнях і ў торбачкі.

— Ты за хлеб адказваеш, — гукнуў Павал Антону, той прыняў загад без крыўды, спытаў у бліжэйшай жанчыны пра пакет, пасля хутка напалавініў яго накроенымі лустамі пахучага (а смачны ж!) хлеба.

Ад Лунінца ад'ехалі недалёка, як пачалі гатаваць імправізаваны стол, бо ж у Пінску некаторым выходзіць. Антон выпіў адзін раз, закінуў у рот цукерку і, падзякаваўшы і мякка адмовіўшыся ад далейшага гуляння, пайшоў наперад. Не хацелася піць, тым больш там, наперадзе сядзела яна — жанчына ў пунсовым паліто, у самоце.

— Прашу вельмі мне прабачыць, ды не магу я не задаць пытанне такой паненцы, якая сёння мала што засціла мне вочы, дык яшчэ і здзівіла нечаканна, — пачаў Антон гаварыць ля жанчыны, убачыў з цікавасцю ўзнятыя на яго вочы, дзе не было і кроплі асуджэння ці незадаволенасці, і прадоўжыў смялей: — А мяне, старога хрыча, здзівіць вельмі ж няпроста. Ото і хацеў дазволу спытаць...

Яна ўсміхнулася нязмушана, прыязна: — Які ж вы стары ды яшчэ хрыч? Вельмі нават прыемны мужчына. А чым я вас так здзівіла? Мо гэтым пунсовым паліто? Вой, я сама ў ім, бы раздзетая. Бо спаліла куртку, хацела паправіць прасам пасля мыцця, вось і апранулася ў старое...

— Гэтым паліто вы запалілі агенчык маёй надзеі, які тым больш разгарэўся пасля адной незнарок убачанай... Не, брашу як гіцаль, не незнарок, а пасля адмысловага шпігавання. Во, прызнаўся, ажно лягчэй стала!

— А Божачкі, нічога не зразумела! Вы за мной шпігавалі?

— Прызнаюся як на духу!

— Вой, то сядайце ды раскажывайце, — жанчына ўсміхнулася ўжо зусім весела і шырока. — Дзе я нагашыла?

Яна перасела бліжэй да акна, даючы месца Антону. Той сеў, пажаваў вусны, пстрыкнуў пальцамі.

— Дык вось што я пабачыў. Гэта ж калі ўсе, падганяючы сябе марамі аб самым лепшым рэстаране ў Лунінцы, дзе іх чакаў па-панску багаты стол, кінуліся на злом галавы да аўтобуса, адзіная кабета праявіла... сапраўдныя пачуцці да паэта! — тут Антон змяніў свой жартаўліва-патэтычны тон на звычайны і

дадаў з пачуццём: — Праўда, быў вельмі ўражаны, гэта кранула і зрабіла мяне трошачкі шчаслівым: як вы ў адзіноце, не дзеля чужых вачэй усклалі кветкі Коласу.

— А... чаму шчаслівым? — жанчына, было відаць, моцна здзівілася.

— Ды, ведаеце... ва ўсім гэтым свяце не было паэзіі, кажучы вельмі шчыра. Усё больш фармальнае, словы надта напышлівыя. Кошык той кветкавы... Хто яго купляў, за чые грошы? І той ледзь не згубілі. Мы быццам і былі ля помніка, а былі бы наўзбоч. Ехалі не да Коласа, а каб сфатаграфавання ля Коласа. І вось адна жанчына купляе спецыяльна, за свае грошы кветкі, цішком, не публічна, кладзе іх... Тут ёсць... Ёсць сапраўднае, — Антон зірнуў у вочы жанчыне.

Дзіўна, як ён раней не заўважыў, што яны ў яе такія вялікія, глыбокія.

Яна засаромелася, адказала з ніякаватасцю ў голасе, бы робячы датклівае прызнанне:

— Я ў Коласа была закаханая, калі мне сямнаццаць было. Толькі не смейцеся. Гэта ж тут, на помніку, ён стары... А якім ён быў тады, калі жыў у Лунінцы? О, я адшукала ўсе магчымыя здымкі — гэта быў такі прыгожы мужчына!

— Ну, гэта наша беларуская традыцыя — паказваць пісьменнікаў старымі дзядамі. Той жа Купала — яму ж было

толькі сорок! Мне за пяцьдзясят, а Купалу малююць старэйшым за мяне... — выказаўся Антон, перапрасіў: — Прабачце, перапыніў вас.

— Ды няма больш чаго і раскажываць... Вершы пісала, такія вось, як у Коласа. Пасля, канешне, узбілася на свае.

— Ну, тады нам час, як паэтам, пазнаёміцца, — усміхнуўся Антон і назваўся.

Ён ніяк не чакаў таго, як зменіцца твар жанчыны. Разам цэлая гама пачуццяў адбілася ў яе вачах і на твары. Радаснае здзіўленне, лёгкі недавер, захапленне...

Антон недаверліва глядзеў на яе: што, яна яго ведае? Ну, можа быць, байкі ягоныя ў абласной газеце друкаваліся часцяком. Падабаюцца, мабыць, але каб так моцна?

— А я — Ганна, — жанчына назвала сваё прозвішча, якое нічога не казалы Антону. — Вой, я павінна вам падарыць сваю кнігу...

Яна раскрыла сваю торбу, і краем вока Антон пабачыў там з дзясятка кніжачак. Жанчына заўважыла ягоны міжвольны позірк, з лёгкай скрухай патлумачыла:

— Тыдзень таму выйшла... Сяржук запрасіў, кажа, прадстаўлю цябе сваім, падарыш кнігі... Бо ж заяву на ўступленне падала, хацелася б ведаць будучых сяброў. Ды нешта ніяк нагоды і часу

не знайшлося, а зараз нашым, — яна кінула галавой назад — не да вершаў. Ды я не крыўдую, што ўжо... Чакайце хвілінку.

Яна падпісала кнігу, працягнула Антону раскрытай, і той, зразумеўшы жэст, прачытаў:

«Майму дарагому настаўніку з сардэчнай удзячнасцю...»

— Э-э-э, — залыпаў ён вачамі. — Гэта мне дакладна?

— Вам, вам, мой дарагі Антон Іванавіч!

— Нічога не разумею...

А Ганна шчасліва ўсміхалася, як можа ўсміхацца жанчына, прымусіўшы здзіўленага мужчыну нечаканым прыемным момантам.

— Можа помніце, пятнаццаць гадоў таму, у вашу газету пісала вершы такая аўтарка — Ганна Хвайніцкая? А вы ёй адказвалі, тлумачылі. Прызнаюся, тая Ганна вывучала вашыя заўвагі на памяць, выпісвала іх у асобны аркуш паперы, які вісеў над яе сталом. І зноў слала вам новыя вершы, і вы зноў адказвалі. Амаль два гады. Дык вось, гэта я замуж у ваш раён схадзіла. І вы былі першы, хто чытаў мае вершы, каго я завочна так любіла і так хацела сустрэцца на яве, ды не склалася...

— Стойце, стойце... — Антон згадаў, дый не мог ён забыць хоць аднаго таленавітага са сваіх сотняў аўтараў. — З Рудні ж, так? А божачкі, а я ўсё думаў: адкуль там гэтакі талент, з якога лесу? Меркаваў, настаўніца маладая прыехала... А пасля раптам прапалі... так мне было шкада. Вось нечаканка...

— То я сёння дзякую вам, — Ганна кранулася ягонай рукі. — І пацалую! — нахілілася, хутка буськнула ў шчаку. — Калі б вы мне тады не адказалі ды вершаў не надрукавалі, я б мо і не пісала больш. А ваш ліст мяне акрыліў. А ўжо як ажно тры вершы невялікіх змясцілі на старонцы, ды яшчэ з такой прадмовай, што я — сапраўдная паэтка, мяне быццам анёлы на аблокі занеслі. Як вы, ніхто мяне так больш не падтрымаў, не дапамог. Але тое ўжо было не страшна. Я вам паверыла...

— Ну дык... Даўно ж працую, гэта, адчуваю... Умею адрозніць рыфмаванку нейкую ад сапраўднага... — Антон страшэнна разгубіўся, утаропіўшыся ў дарчы надпіс, у вачах зашчымела.

І добра, што аўтобус уехаў у Пінск — тут Ганне трэ было выходзіць.

— Дык і вам жа вось, на памяць! — заспяшаўся Антон, палез па сваю кніжачку, якіх браў з сабой пяток — раптам нехта спытае. — Так, байкі розныя, не роўня вашай паэзіі...

— У вас цудоўныя байкі, нечага сябе недаацэньваць, — запярэчыла Ганна. — У іх не мова — ручай ліецца, ніводнага слоўца чужога, нягеглага. Вы — вялікі знаўца!

...Людзей у аўтобусе паменела, Антона гукнуў Павал:

— Давай да нас, байкапісец! Каб нам тут сумнавата не стала.

— Ну, угаварылі, вазьму чарку, але не больш, — зухавата адказаў Антон, і крыўднае для яго раней «байкапісец» ніколькі не драпнула. Канешне, ён — байкапісец! А што тут такога? Некаму трэба і байкі пісаць...

Але не ўзімаўся з месца, марудзіў — глядзеў праз акно, як у леглых на горад прыцемках ідзе ў самоце жанчына ў зыркім пунсовым паліто. Ён быў упэўнены, што яна азірнецца. І азірнулася, памахала рукой.

Не аўтобусу агулам. Яму аднаму — дакладна ведаў Антон.

Чатыры сцяны

Аляксей БЕЛЫ

Успаміны

...І ніякі сэнс не напросіцца —
Столькі ў гэты вечар азарту.
Сёння ўся казырная карта...
У адной руцэ чарка калоціцца,
А другая... Пра гэта не варта.
Больш ні фарсу няма, ні мань,
А пачуццяў адчай. І бяздонне.
Захаваюць чатыры сцяны
Усё, што ў нас адбываецца сёння.
...Бы ў багульніку, дзе буюкі,
Хоць здаецца — збіраеш суніцы...
І рыфмуюцца добра радкі,
І ізноў нешта светлае сніцца.

Нешта ёсць і ў нас ад азіяцтва,
І тады імкнёмся мы за славаю...
Бессаромнасць — сапраўды мастацтва,
З добрымі парфумаю і каваю.
А душа даўно таго хацела —
Так вось сустракаць аднойчы ранне,
Дзе падушка мае пахі цела,
Прасціна ўвабрала адчуванні...
.....
Столькі кропак для суіснавання!
Вось і ўсё! Няма чаго баяцца,
Ты ізноў ні ў чым не вінаваты.
Не перастаеш жыццю здзіўляцца.
А таму, што часам ёсць і святы!

Жадайце многага.
Майце адвагу паляцець у аблокі...
Майце адвагу быць ішчаслівымі.

Збігнеў Уладзімеж Фрончак

За комін чапляюцца (восень ужо!)
аблачыны,
І дожджык па даху малоціць,
нібыта гарох.
Якія адчайныя вочы
у гэтай жанчыны,
І сумачка колеру цела.
Дакладней — панчох.
Якія прыгожыя ў гэтай жанчыны
калені!
За вокнамі зноўку не ноч,
а прыночча, сутонне.
Загадка — вочы.
І ўжо аніякіх сумненняў,
Што ты ў іх не сёння,
дык заўтра ўсё роўна патонеш.
...Ад палкіх пшчот і вугольчыкаў
хопіць і прысаку,
Зноў зоркі рассыпаны,
недзе знікае цяпло.
А што там было і чаго ўсё ж
у вас не было,
Няцяжка ўявіць
па даволі высокаму ціску...

Здаецца, у гэтай краіне
мы ўсюды свае,
Але, калі сумна ці дрэнна,
ты едзеш сюды...
Хацімка Марыля і Ганна Юрашчык —
бабулі мае,
А Грыша Літоўчык і Белы Мікола —
дзяды.
Агортвае сум нас часамі
ў чужых гарадах,

Бо там не садзяцца
на спелыя грушы гракі,
І едзем туды мы,
дзе столькі ўжо год на кладах
Ляжаць і дзяды, і бабулі,
і нашы бацькі.
Не толькі машыны вадзілі мы —
і караблі,
Але і радзіму ніхто з маіх блізкіх
не страціў.
Напэўна, мы гэта завём
прыцягненнем зямлі...
Як добра пабыць, хоць нядоўга,
у бацькавай хаце.

У траве зацвіркочуць конікі,
На сцяблінках высахнуць кроплі.
Праз сланечнікі, бы праз сонейкі,
Адчуванне ж — як праз каноплі!..
Узгадаеш мінулы вечар,
Як цямнела хутка на ўсходзе...
Гэта ўжо не проста сустрэча,
Не абдымкі ў карагодзе.
Фарбы, бы ў «Сузіранні» Мунка —
У прыроды сваё мастацтва.
Гаркаваты прысмак пацалункаў,
Што давёў цябе да вар'яцтва.
І няхай! Гэта так спакусна!
І няхай нехта скажа — «Хворы...»
Цеплынёю і холадам вуснаў
Не кіруе надвор'е.

И, тая в глазах злое торжество,
Женщина в углу слушала его.

Мікалай Гумілёў

Веснавыя адлятаюць дні
У белыя, бы ветразі, аблокі.
Адчуваю колер цішыні,
Да яе два-тры кароткіх крокі.

Усё, што ўчора —
недзе за сцяной.
Луг шырокі, за ракой — палеткі.
І праз ранак, лёгка, па адной,
Прабываюцца да сонца кветкі.

І, здаецца, за спакой і ціш
Ты гатовы даць любую плату...
Пастаіш ля весніц, памаўчыш.
Раптам зноў захочацца ў хату!

Працаваў. Было. Нібы па фрахту,
Ставіліся мэты і задачы...
Земснарады, дэбаркадэры,
брандвахты —
Хто і што пра гэта чуў і бачыў?
Мачты — хай сабе не да аблокаў,
Шчупакі (з паўметра!) пад карчамі.
Земснарады абыходзіў бокам,
На брандвахтах бавіў час начамі.

...Гладкі бляск штурвала пры руцэ,
А другая ўжо ад чаркі стыне.
І па плыні шлях і супраць плыні...
Добра йсці з камандай па рацэ —
Прыпяці, Сажу, Дняпру, Гарыні!..
На грудках — высокая трава,
Птушкі ладзяць спеў на ўсе лады.
Не баліць ніколі галава,
А чаму? — Таму, што малады!

Сумны настрой

Тут душа купаецца ў віне,
Птушак тут да рук не падпускаюць.
У пустой кватэры — бы ў труне,
Ну а цешыць можа толькі памяць.
Толькі памяць... Дагарыць зара,
І трава прывяне каля рэчкі.
У руцэ дрыжачай святара
Вецер адарве агонь ад свечкі.
Цень мільгне ў завешаным акне,
Нехта кіне кветкі на дарогу.
Пройдзе дзень ці два —
і дзякуй Богу,

Што ніхто
не ўспомніць пра мяне!

Вяселле на Палессі

Гэты дзіўны і вясёлы карагод,
І бясконцасць бойкіх песень
пра каханне.
Не абыдзеца вяселле без прыгод,
Усё заціхне, калі раніца настане.
Для размоў у гэты вечар
столькі тэм,
Пра сваю і пра чужую трошкі славу.
Паляшучкі натуральна, без праблем,
Лёгка ногі перакідваюць праз лаву.
Тут танцуюць трошкі шэйк
і трошкі твіст,

Не цікавіцца ні «NRM» ні «Крамаю»,
Ад увагі звар'яцелы баяніст
У пляменніцы пытаецца —
ці замужам?
...Падаецца, што даўно ўжо жыву,
І што дзедом называлі ўжо. Але
Так дурное нешта лезе ў галаву:
Як бы танчылі дзяўчаты на сталей!?

Дзве тэмы

Падаецца — ну што
да таго Перуна,
Бач, як звонка спяваюць сініцы...
Дураватаю сталася гэта вясна —
Не было ні адной навалніцы.
Як тут простамаў люду

пражыць без журбы?
Неба зноўку — бы чорная саж...
І ці будуць суніцы,
ці пойдучь грыбы —
Вам дакладна ніхто не падкажа.
...Ад марозу арэхі
счарнелі на «не»,
Ні лістоты, ні завязі ў кронах.
Не такой мы хацелі
маліцца вясне...
А вось летась было ўсё зялёным!
Бач, знікае вада
з вакавечных крыніц...

А ўзімку, калі было золка,
Вар'яцелі мы часам і ад бліскавіц,
І здзіўляла на небе вясёлка.
...Усё мяняецца,
нешта мяняе настрой,
І пра іншае людзі гавораць...

.....
А калісьці такой жа
жаданай парой
Ты ішоў горлам Белая мора.
Там, на Поўначы,
не напаткае спакой,
Вахты, хвалі, усё,
што ты хочаш.
Там і Баранцава —
вось яно, пад рукой,
І сапраўдныя белыя ночы!

...Нехта, каб не адвыкнуць,
зноў чарку наліў,
І прамовіў нам важнае слова...
Гірлам зваўся паморамі гэты праліў,
Вось і верыцца — невыпадкова!

...Ял ад борта!
Трымайся мацней за вясло,
Сопкі тут так падобны на горы!..
.....
Параўноўваеш:
столькі ўжо часу прайшло,
А было ўсё нібыта ўчора!

Напамін

Адвыкай і плакацца, і енчыць,
І — у сёння пашукай апору.
Падфутболь усё, нібы каменчык,
Тое, што з табой было ўчора.
Хай жа будзе проста ўсё і гладка,
Ні нуды, ні суму, ні бяды...
Дык пастаў маленькую палатку
На крутым узгорку, ля вады.
Ёсць усё, чаго б не захацелі,
Наваколле — быццам бы абноўка.
Сонца з ветрыкам татуіроўку
Зробяць вам за пару дзён на целе!
...Да чагосьці ты яшчэ ахвочы,
Хоць услых пра гэта не гавораць...
І ад прыгажосці засціць вочы,
Бы без акулараў ідзеш у горы.
...Палатняны дом, нібы кібітка,
Даражыш жыллом тут, а не пляцам.
Лёс прыцягнеш да свайго на нітку...

.....
Цалаваць адчайна варажбітку
І нічога ў свеце не баяцца!

А як звычайна водзіцца ў мужчын? —
Жывём найбольш між радасцю
і сумам.
Сустрэчы не бываюць без прычын,
Але ж іх, зрэшты,
можна і прыдумаць.
Тады і фарбы за акном ярчэй,
І, калі ўжо спяваць, —
то з поўнай моцы!
І вось...
І вось жаданы бляск вачэй,
І столькі адчуванняў і эмоцый!

Шмат адчуў і пабачыў
ты ўжо на вяку,
Розных колераў
зведаў адценні.
Твае босыя вершы ідуць
Не па жоўтым пяску,
А па бітым каменні.
Ты пакуль што — упарты,
пакуль не заціх,
Хоць часамі лёс сумны
і горкі,
Бо ні рыфма, ні рытміка
твораў тваіх
Аніак не ўплываюць на зоркі.
...Ты імкнуўся так жыць,
каб было не дарма,
Каб хаця б хоць за нешта
пазначылі людзі...
Вось шкада, што духоўніка
болей няма,
Ні ў цябе, і ні ў вершаў.
І, пэўна, не будзе!

Апошнія вяскоўцы

Віктар САЗОНАЎ

«І пагналі нашы гарадскіх!»

Гэта выслоўе такое, народнае, калі хто не ведае. Ці больш правільна сказаць, баявы кліч беларускіх індзейцаў. Мой любімы ў маладосці, пакуль я быў яшчэ вяскоўцам. Мы тады пад яго пераможнае гучанне гарадскіх студэнтаў лупілі, як калгасную наравістую кабылу. Так таўклі па мардасах, што гук нагадваў нешта паміж працай швейнай машынкі «Zinger» і стукам дзятла па сасне.

Каб да вясковых дзяўчат не заляцаліся, паскуды. Іх прывозілі да нас у калгас бульбу замест калгаснікаў збіраць. Такія часы былі цікавыя, калі калгаснікі бульбу садзілі, а збіралі ўраджай студэнты ды школьнікі. Такі сацыялістычны падзел працы, каб іх халера пабрала, тых сацыялістычных эканамістаў.

Хлопцаў таўклі, вядома ж. З дзяўчатамі гарадскімі ўсё было па іншаму. З імі стараліся выглядаць джэнтльмэнамі. Не дзікімі індзейцамі, а цывілізаванымі каўбоямі. Толькі гарадскія дзяўчаты такіх шляхетных паводзін ад калгасных валацугаў не маглі да канца ўцяміць. Не даходзіла да іх мазгоў, што менавіта так і выглядае сапраўдны джэнтльмэн. Недалёкія, што з іх возьмеш...

Былі такія часы.

Вось пад гэты індзейска-каўбойскі кліч ды пад брэх беспародных сабак і ганялі мы прыехаўшых не па сваёй волі да нас хлопцаў. І пасля тое выслоўе зноў стала любімым, праз гады — як я зразумеў, што за ўсё жыццё ў горадзе гарадскім так і не стаў.

А хацеў жа! Стараўся — як за грошы. Сваім прыкідваўся. Сам ледзьве не павярнуў, што атрымалася.

Ды куды там! Не туды тое. Рылам не выйшаў.

Не дужаў. Не здолеў. Не змог.

Перафразіраваўшы адно вядомае выказанне можна канстатаваць, што ёсць такія людзі, якіх з вёскі вывесці можна, а вось вёску з іх — не. Гэта пра мяне.

Ну што са мной не так? Хто яго ведае. Хіба ўсё са мной не так. А па іншаму і не растлумачыць. Ужо не адзін чалавек сказаў пра тое. Але я не крыўджуся і нават не апраўдваюся. На кожны чых не надобра-здараўкаешся.

— І вам таго ж, — адказваю на пажаданні выправіцца.

Вось як толькі першы раз я патрапіў у Гародню, то адразу атрымаў такія моцныя ўражанні, як на зграю ваўкоў нарваўся ў ельніку. Вы, напэўна, падумалі, што вясковы хлопчык засыпаўся эмоцыямі ад архітэктуры ці імклівага руху транспарту, ці захапіўся гарадскімі вярчэннімі агнямі, ці што там яшчэ з гэтай серыі.

Ды не. Гэтага добра я ўжо быў нагледзеўся раней, і яно мяне на асабліва ўразіла. Гародня ж не была першым вялікім горадам, куды закінуў яшчэ большы лёс. За два гады да гэтага сам маршал, ён жа міністр узброеных сіл Савецкага Саюза Дзмітрый Фёдаравіч Усцінаў сваім прыказам прызваў мяне ў войска і высадзіў на нейкім аэрадроме ў Чэхаславакіі, адкуль я і патрапіў у яе сталіцу Прагу. Ведаў, што гэта адзін з самых прыгожых гарадоў свету. Але менавіта там я ўпершыню задаў сабе рытарычнае пытанне: як гэта нармальныя людзі могуць існаваць у гэтых каменных джунглях, дзе нават сабакі не маюць права брахаць у нявызначаных для таго месцах і на каго хочуць. Я ўжо не гавару пра іншыя натуральныя сабачыя патрэбы.

Гэтае пытанне пазней я задаваў сабе ўсё жыццё. Адказу як не было, так і няма. І ўжо, напэўна, і не будзе. Але з вялікага розуму ўсё ж паехаў у Гародню, дзе здуру і застаўся.

Яшчэ да войска ў Менску спрабаваў вучыцца. А ў Ашмянах працаваў. Ды толькі не мае значэнне назва населенай кропкі. Ёсць горад, а ёсць беларуская вёска! І гэта іншыя планеты.

Памятаеце, яшчэ Кіплінг сказаў: «О, Запад ёсць Запад, Усход ёсць Усход, і з месца яны не сыдуць, пакуль не паўстане Неба з Зямлёй на Страшны Божы Суд».

Што там тыя Усход і Запад. Ведаў бы спадар Кіплінг розніцу паміж беларускай вёскай і горадам, яшчэ і не такое сказаў бы.

А ўразілі мяне пры першым наведванні Гародні мясцовыя бабусі. Так-так. Бабусі. А вы напэўна падумалі, што маладыя дзеўкі! Добра было б, каб так. Але мне тады аж так моцна не пашанцавала. Я па прыездзе ўскочыў у першы ў маім жыцці тралейбус і здуру сеў на вольнае месца. Горад не незнаёмы, а з пятай кропкі лепш зарыентавацца, дзе выходзіць, чым стаячы. Думкі не зазімляюцца тады. І літаральна не прайшло і хвіліны, як быў ганебна аблаяны нейкай мясцовай бабкай.

— Але і паскуднік! — лемантавала яна ва ўсю моц сваіх лёгкіх. А моц была большая, чым у таго тралейбуса. Можна, пяцьсот конскіх сілаў, можа, больш. — Якая ў нас моладзь пайшла?! Людцы, паглыньце вы на яго! Старым месца не саступаюць! Аніякай павагі да старэйшых! Каго мы ўзрасцілі?! Хутка ўвогуле на шыю сядуць і ногі звесяць!

І шмат чаго яшчэ гаварыла паганага. І так складна ды пераканаўча, што хацелася ёй верыць. Уся мая сутнасць ажно здзівілася, што я такі гад паўзучы, аказваецца. Ды з такой сінанеміяй яна выслаўлялася, што пазней, калі на мяне нагаворвалі многія і часта, усё адно не змаглі пабіць рэкорд той бабусі. Мала ў якога паэта такі слоўны запас маецца.

Я тое-сёе запамніў з яе прамовы. Пасля выкарыстоўваў у творчасці. Спатрэбілася.

— Што я зрабіў такога? — паспрабаваў я апраўдацца.

І дарэмна. Яна накінулася на мяне як паляўнічы сабака на параненага мядзведзя. І не змаўкала, ажно пакуль не выдушыла мяне з гарадскога транспартнага сродку на першым жа прыпынку, якога я чакаў як манны нябеснай. І выскачыў — як корак з-пад шампанскага, такі не зразумеўшы яшчэ, чым жа так не дагadzіў карэннаму насельніцтву.

Вось так сустрэў мяне горад, у якім давялося жыць далей. Хоць у той момант я гатовы быў пабажыцца, што ў цяку адтуль у свае любімыя Гальшаны адразу ж і пешшу, і больш ніколі сюды — нават на экскурсію.

Але ўжо прызвычаеныя да гарадскога жыцця сябры, да якіх я завітаў, толькі пасмяяліся з мяне і пастараліся пераканаць, што не ўсё так трагічна.

— Прызвычаіўшыся, можна выжыць, — запэўніў адзін. — Галоўнае, не звяртаць увагі. Сабака брэша — вецер носіць.

— Месца ў гарадскім транспарце не абавязкова саступаць, — растлумачыла другая. — Асабліва калі хочаш паслухаць мілагучнасць, меладычнасць і рытміку ляманту тых гарадскіх бабульт. Гэта не смяротна. Мы да такога ўжо прызвычаліся. Ну, а калі саступіш, то яны ўсё роўна знойдуць, да чаго прычапіцца. Таму выбар за табой. Галоўнае, не сарвацца і не пачаць душыць іх за гарляк моцна. Гэта забаронена...

У вёсцы то таксама трэсці бабульт за грудзі не рэкамендавалася ў той час. Але там яны і не даводзілі людзей да такога непераадольнага жадання. Таму, сапраўды, парады былі своечасовыя і неабходныя.

Як і іншыя парады, прыкладам, вось такія:

— Нельга пляваць на зямлю ў грамадскіх памяшканнях.

— Нельга піхацца локцямі ў чарзе.

— Нельга піць гарэлку ў грамадскіх месцах.

Нельга, нельга, нельга... Нават на ногі ў аўтобусе наступаць нельга. Усё нельга.

Асабліва мяне ўразіла, што нельга курыць у жылых пакоях. Тады адзін з сяброў мне і растлумачыў галоўнае адрозненне вясковага жыхара ад гарадскога.

— Вясковец курыць у хаце, а ў прыбіральню з хаты выходзіць. Гарадскі ж жыхар пакурыць ідзе на вуліцу, а ў прыбіральню ляціць дахаты.

Ну, усё як не ў людзей!

Але мы чагосьці паперліся ў гарады, як паўдуркі на вядзьмарскі шабаш. Эх, вялікая дарога належыць усім. Тым, хіба, і заманьвае дурняў.

Думаў, не запамню ўсіх інструкцый сяброў. Складаней, чым ва ўніверсітэце. Але пакрысе, пакрысе, і ўжо сам хутка ляцеў дахаты, значыць, прыперла ў прыбіральню. А так то можа і не спяшаўся б.

Куды ў іншае месца папёрся б. Ужо разнаухаў шмат кутроў, куды можна слізгануць і нашкоднічаць сабе і блізім. Ці гарэлкі ляснуць, ці якой яшчэ забавы пашукаць і гарэлкі ляснуць. Але ж трэба дахаты.

Гарадскіх прыбіральняў тады практычна не было. Напэўна так адмыслова зрабілі, каб людзі дахаты спяшаліся з падскокам. Мудра было наконт гэтага прыдуманая. Умелі бальшавікі сістэму кантролю над грамадствам арганізаваць і праз натуральныя патрэбы таксама. Кантроль, гэта іх канёк. Тут ім не было роўных. Нават гарадскія жонкі, пры ўсім іх апантаным жаданні і паганасці натуры, не маглі так кантраляваць мужыкоў, а мужыкі жонак, як камуністы. Ну, як кажуць, хто на што вучыўся.

Іншая справа — вясковыя жанчыны. Дзе там той мужык, і ведаць не асабліва жадалі. Чым пазней прыйдзе дахаты, тым лепш. І ляманту менш у хаце тады, і працы больш зрабіць паспее, і катэ спакайней.

Недзе праз месяц гарадскога жыцця я ўжо стаў беспамылкова адрозніваць прыезджых вясковых бабулёк ад мясцовых абарыгенак.

Былі і прыстойныя, вядома ж. Але вось гэны тыпаж... ну як шчаныты з-пад адной сучкі. Адна ў адну. Выгляд у іх быў расфурчаны, валасы на бігудзях і ўсё такое. А вясковая зойдзе ў тралейбус і стаіць. Саступай месца, не саступай, не сядзе. Хоць ты на калені перад ёй стань.

— Сядзі дзетачка, сядзі, — толькі і скажа. — Мне тут недалёка.

А вочы ясныя, рукі спрацаваныя, вопратка чыстая, паводзіны сціплыя, і абавязкова торбачка з вясковымі далікатэсамі для гарадскіх ужо дзяцей. І торбачка тая па вазе цяжэй ад бабульткі ў разы тры.

А што вы хочаце? Адны свінныя плечы ў той торбачцы на дзве такіх бабульткі пацягнуць. А яна валачэ яе. А колькі ўсяго перацягала, каб свіння магла наесці тыя плечы? І не па роўнай дарозе, а ўсё па палях. І тралейбусы там не ходзяць. Трактары часам ды коні, і то не ўсюды прасунуцца могуць. Вось і прызвычалася ўсё на нагах.

Аднойчы такая прыезджая бабуля нават пасварылася з мясцовай абарыгенкай. Тая наракала, як заўсёды, што ёй месца не саступілі малодшыя. А вясковая кажа:

— Гэта ж ты такое жыццё зрабіла для іх, што месца няма. А яшчэ крычыш на гэтых дзетак. А яны ж ні ў чым не вінаватая.

— Як гэта я зрабіла?! — зараўла абарыгенка.

— А хто ж яшчэ? — спакойна тлумачыць прыезджая. — памятаю я такіх. Ні з кім не зблытаю такога тыпу людзей. Прыезджалі некалі такія нас у калгас зганяць, каб працавалі там за працадні. Вось і дагаспадарыліся, што на старасці гадоў сабе месца ў тралейбусе зубамі ў маладых выгрызаеце. Маладыя то не зразумелі, пра што бабуля распавядае. А абарыгенка ўсё ўхапіла адразу. Толькі зубамі скрыгатнула.

І з той пары прайшло багата часу. Свет перастаў быць чалавекамерным. Тралей-

бусаў стала больш, маладыя пераселі ў легкавікі, а вясковыя бабульткі больш у горад не прыязджаюць грамадскім транспартам. Няма ў цяперашніх столькі моцы. У тых, што яшчэ засталіся.

Ды і пра савецкія працадні ў калгасах мала хто ўжо памятае. Людская памяць — штука кароткая. Ды і няма ўжо ў калгаса працаднёў. Там цяпер грашамі плацяць. І ўжо даўно нашымі, беларускімі.

Усё памянялася, акрамя нас, вясковых некалі перасяленцаў, якія з сабой у горад вёску прывезлі, а сябе ў вёсцы пакінулі.

Я акурат пра тое і распавесці хачу.

А справа была так. Машына, значыць, у мяне паламалася. Старая ўжо, як і я. Іржой пабітая. Часта ламаецца. Казалі ж мне людзі, што жонка мусіць быць з вёскі, а машына нямецкай. З жонкай так і атрымалася. А з машынай — не хапіла на нямецкую грошай. Ну то цяпер ламаецца. Машына, маю на ўвазе.

Ну то едзем, значыць, з жонкай у тралейбусе. А што рабіць? Торбы цягнем з крамы. Нібыта нічога не купілі, а цяжка. Я нават праверыў, ці не цэглу хто якую падкінуў дзеля смеху. Ды дзе там. Гумару ў цяперашніх людзей яшчэ менш, чым кемлівасці. Ды і сквапныя, пашкадуюць цэглу. Калі што і падкінуць, то яўна не матэрыяльную каштоўнасць.

А тут два месцы вызваліліся. Я адразу да аднаго і прыстроіўся, як шчаны на анучу. Кажу жонцы:

— Сядай. У нагах праўды няма.

— Праўды нідзе няма, — адказвае яна.

Разумная яна ў мяне. Усё ведае. Асабліва пра праўду.

— Наперадзе яшчэ адно месца вольнае ёсць. Ідзі сядай, — настойваю я.

Бо я джэнтльмэн. Яшчэ з тых вясковых часоў джэнтльмэн. Не магу сядзець, як жанчына стаіць. Вось і прымушаю яе прымасціцца.

А яна мне:

— Не, я на тое месца не сяду.

— Чаму? — пытаюся.

— Бо тое месца блізка да дзвярэй. Зойдзе якая пенсіянерка, то ўскоквай тады, месца ёй саступай.

Я так гучна засмяяўся, што пасажыры тралейбуса перайшлі на заднюю палову. Некаторыя адчынілі вокны, каб у разе чаго выскачыць на дарогу ад нападу вар'ята. Кантралёры перасталі правяраць квіткі і дбалі толькі пра сваю скуру. А кіроўца спыніўся, каб спытаць, ці трэба выклікаць псіхушку.

— Пакуль што не, — кажу.

І растлумачыў, чаго я заходжуся, як дурань з пальца. І тут зарагаталі ўсе. І пасажыры, і шафёр, і кантралёры. І нават жонка. Бо толькі цяпер уцяміла, што яна сама даўно ўжо пенсіянерка. І гэта ёй іншыя павінны ўжо месцы ўступаць па напісаным праве першаснасці гарадскіх пенсіянераў, а не яна.

Але ж яна ў мяне з вёскі. І хоць усё жыццё пражыла ў горадзе, а вяскоўкай засталася. З вёскі то яна выехала, а вось вёска з яе не.

Ну і дзякуй Богу!

Што б я рабіў, каб было па іншаму?

Выйшлі мы з тралейбуса дзе нам было трэба і доўга яшчэ смяяліся, успамінаючы жыццё, і тое, што я напісаў, і шмат чаго яшчэ, што не напісаў. Прыйшлі да несучальнай высовы, што мы і ёсць апошнія вяскоўцы. Хоць амаль усё дарослае жыццё і пражылі ў горадзе.

Мы ўжо мала пра вёску распавядаем. А з часам людзі і здагадацца будуць не ў змозе, якая яна была, тая беларуская вёска. І якімі яны былі, тыя беларускія вясковыя жанчыны.

А галоўнае — чым вясковы жыхар адрозніваецца ад гарадскога.

І месца курэння тут ні пры чым.

А як сказаў Уінстан Чэрчіль, чым глыбей мы глядзім назад, дым далей бачым наперад.

Одзе башкавіты мужык быў! Сённяшнія дзеячы ў параўнанні з ім выглядаюць як дзеці ў кедах. Ну, можа, акрамя пары-тройкі. Што не ляпне, як у ваду глядзеў. Гэта вам не трызненне вар'ята ў поцемках.

Цікава, з якой ён вёскі?

Мініяцюры

Франц КАФКА

Адмова

Бывае, сустрэнецца прывабная дзяўчына, спытаю: «Будзь ласкава, пойдзем са мной», а яна моўчкі мінае мяне, нібы кіне: «Ты не герцаг высакароднага імя, не амерыканец мужнай статуры з лагодным ураўнаважаным позіркам індзейца, чыя скура дублёная імклівымі водамі рэк і паветрам пойменных лугоў, ты не хадзіў слынным першапраходцам ні да тых вялікіх мораў, якіх я нават не ведаю — дзе і знаходзяцца, ні па саміх морях. Дык скажы: з якой гэта нагоды мне, прыгажуні, ісці з табой?»

«Дарала б памятаць і табе: не сядзіш ты ў шыкоўным аўто, што вырабляе крутыя выражы па вуліцах, і не бачна побач з табой світы, упакаванай у строі стылёвыя, якая б паўсюль атачала цябе з салодкаспеўнай пахвальбой; грудзі твае выдатна выглядаюць у гарсэце, затое клубы і сцёгны цураюцца ўсёйкай нормы; на табе плісраваная сукенка з тафты, над якой усе пакеплівалі яшчэ мінулай восенню, і, не зважаючы на свой несуразны выгляд, — ты пасміхаешся».

«Так, кожны з нас застаецца з сваёй праўдай, і, каб канчаткова і бязлітасна не ўпэўніцца ў ёй, кожнаму з нас лепш пайсці сваёй дарогай да свайго дому, ці не так?»

Вяртанне дамоў

Толькі ўяві, якую моц упэўненасці набывае паветра пасля грому! Усе мае заслугі і дабрадзеіствы ўваचाвідкі сталі перада мной, і нават ціснуць і прыгнятаюць мяне, ды не надта я супраціўляюся.

Рашучым крокам штабную я і мой рух — рух тратуара, рух усёй вуліцы, усяго квартала. Я маю правы і нясу адказнасць за кожны стук у дзверы, за ўдар па стале, за ўсе ўрачыстыя тосты, за закаханых у ложку і па закутах новабудоўлі, і за тых, хто туляецца ля цёмных сцен дамоў на цёмных вуліцах, і за тых, хто адпачывае на канапе... і за тых, хто ў бардэлях.

Я добра ведаю кошт майго мінулага і параўноўваю яго з маёй будучыняй, і адчуваю задавальненне і тым і другім, і не магу зрабіць выбару між гэтым і тым, і застаецца толькі папракаць фартуну за яе слепату, якая так безаглядна спрыяе мне.

І толькі ўваходзячы ў сваё жытло, я мушу крыху апамятацца, зусім не па той прычыне, што на лесвіцы штосьці мяне занепакоіла. Вось я наўсцяж расчыняю акно, там дзесьці ў садзе ўсё яшчэ гучыць тая самая музыка, — але і яна мне ўжо ані не дапамагае.

Суседняя вёска

Мой дзед любіў казаць: «Жыццё надта хуткаечнае. А ўжо цяпер яно так сціснулася ў маім адчуванні, што нават уявіць не магу, як адважыцца іншы маладзён паехаць у суседнюю вёску, не забайцца, — не тое што ўжо — ліхога здарэння... нават часу звычайнага, адмеранага жыцця можа і не хапіць на такую адлучку».

Вылазка ў горы

«Не знаю, — бязмоўна выгукнуў я, — не знаю я. Калі ніхто не прыходзіць, тое і азначае менавіта — ніхто. Я нікому не зрабіў нічога дрэннага, і мяне ніхто не пакрыўдзіў, але чаму ніхто не жадае мне дапамагчы? Ну зусім ніхто. Ці гэта не так? І ўсё ж ніхто мне не дапамагае — калі б не гэта, той «зусім ніхто» быў бы вельмі мілым. І каб гэты «зусім ніхто» згуртаваўся са мной, з якім задавальненнем я рвануў бы з ім куды-небудзь — чаму не? Безумоўна, у горы, а куды яшчэ?»

Як жа яны таўпяцца, гэтыя «ніхто», як многа выпрастаных і працягнутых рук, як многа ног на адлегласці ўсяго толькі дробнага крока адна ад другой! Само сабой, усе ў фракях. Мы ідзем такія... «самі па сабе», і вецер прадзімае

прастору між нашымі рукамі і нагамі, і нашымі целамі. У гарах такімі свабоднымі робяцца нашы галасы! Дзіўна, чаму мы не спяваем».

Скруха самотніка

Напэўна, гэта зусім кепска — застацца самотнікам; старэчай, каб хоць з кім прабавіць вечар, мусіш, хаваючы гонар і сорам, напрошвацца, каб і цябе куды запрасілі; хварэючы, з ложка тыднямі аглядаць куты пустога жытла; заўсёды развітвацца ля варот; ніколі не падымацца па прыступках разам з сваёй жонкай; жыць у пакойчыку, усе дзверы па-за якім вядуць у чужыя кватэры; несці дамоў у руцэ свой сняданак; неўпрыкмет паглядаць на чужых дзяцей, адразу ж гонячы навязліваю думку: «А ў мяне няма»; усёй істотай і звычкамі напамінаць таго ці іншага бабыля, што з юнацкіх успамінаў даліся ў знакі.

Яно так і будзе насамрэч, і ты — і сягоння, і потым — будзеш ва ўсім гэтым сам, сваім цела, сваёй тупой галавой, а значыць і лбом, каб трэснуць добра сябе па ім даланей.

Няўважліва гледзячы ў вакно

Чым бы заняць нам сябе ў гэтыя імклівыя дні вясновага наступства? Сягоняшнім ранкам неба было шэрым, а цяпер падыдзі да акна — здзівішся і прыціснеш твар да аконнага шпінгалета.

Ты ўбачыш сонечнае святло, праўда, святло захаду, на твары маленькай дзяўчынкі, якая проста ідзе і пазірае па баках, — і раптам ты ўбачыш, як кладзецца на яе цень мужчыны, які хутка крочыць і ўжо даганяе яе.

Але вось мужчына мінае дзяўчынку, і твар дзіця зноў асвятляецца сонцам.

Пасажыр

Я стаю на пляцоўцы трамвайнага вагона поўны няўпэненасці адносна свайго становішча ў гэтым свеце, у гэтым горадзе і нават у сваёй сям’і. І прыкладна я не здольны пералічыць няўзгоды, якімі б хацеў упікнуць кагосьці за што б там ні было. Ні таго, што стаю на гэтай пляцоўцы, ні таго, што трымаюся за вось гэты поручань і дазваляю гэтаму вагону сябе везці, я не магу даказаць, і нават таго, што людзі прапускаюць вагон ці спакойна ідуць, альбо стаяць перад вітрынамі... мне не ўдасца нікому давесці. Ніхто ад мяне гэтага і не патрабуе, але ж.

Вагон набліжаецца да прыпынку, якаясь дзяўчына праціскаецца да выхада, гатовая сысці па прыступках. Яна так відавочна і выразна адкрылася перад мной, што я адчуваю яе ўсім цела. Яна ў чорным, складкі спадніцы амаль не рухомыя, блузка з белапённымі карункамі вартніка ў дробнае вочка цесна абдымае яе, левая далонь, растапырыўшыся, упіраецца ў сценку, у правай руцэ парасон, прыткнуты да другой зверху ступені. У яе загарэлы твар; нос, крыху завужаны з бакоў, знізу пашыраецца і круглее. Каштанавыя густыя валасы яе распушыліся, некалькі пасмачак спадаюць над правай скроняй. Яе маленькае вушка шчыльна прылягае да галавы, але я так блізка стаю, што магу бачыць заднюю сценку вушной ракавіны і нават цень на мочку.

І тады я запытаўся ў сябе: як жа так выходзіць, што яна не раскрывае рот ад здзіўлення самой сабе, не вохкае і не кажа таго самага, што вось кажу я.

Сукенкі

Калі бачу ўпрыгожаныя ўсякімі аборкамі, валанамі, пелярынамі сукенкі, апавітыя вакол прывабных целаў, я нярэдка думаю аб тым, якое недаўгавечнае іх жыццё; яны скамечаліся, бязлітасны пыл уесца ў іх карункі; ніхто не паждае выглядаць такім сумна смешным, каб штодня раніцай апранаць, а вечарам скідаць адно і тое, няхай і не таннае, адзенне. Ды ўсё ж бачу я дастаткова прывабных дзяўчат, якія маюць спакуслівыя выгібы цела, костачкі, гладкую скуру і ахопкі

Франц КАФКА

пышных валос, толькі дзень за днём яны ў сваіх звыклых камуфляжах, гледзячы ў люстэрка, датыкаюцца тымі ж далонямі да тых жа твараў раз за разам.

Але аднойчы позна вечарам па вяртанні з шумнага свята адлюстраванне свайго твару ўбачыцца ім патухлым, спустошаным, абвіслым — такім усім збырдлым, на які ўжо амаль невыносна глядзець.

Акно ў завулак

Хто жыве пакінутым у самоце, але хацеў бы хоць да чаго прытуліцца, хто ў хуткачечы дзён-начэй, зменлівасці пагоды, прафесійных абставін і гэтак далей, мае патрэбу ў чыйсьці — не важна чыйёй — руцэ, на якую можна было б аперціся, не доўга ён працягне без акна на вуліцу.

А калі ён і не шукае нічога, стомлены чалавек, робіць, нехаця, крок да падаконніка, зніжавела пазірае ў неба, у натоўп і зноў у неба: і ўсё ж, рух унізе ўцягне яго разам з коньмі, суправаджэннем, павозкамі, шумам, урэшце, і да сугучча з людзьмі.

Гамэрня

Я сяджу ў сваім прытулку — самым цэнтры гармідару ўсёй нашай кватэры. Чую, як ляпаюць дзверы, іх грукат заглушае тупатню ног, што прабягаюць ад дзвярэй да дзвярэй, у даважак з кухні даносіцца лязгат жалезных прынад і засавак — там вырабаюць попел з печы.

Улаваецца бацька, бесцэрэмнана шэстуе праз мой пакой, цягнучы хвост расхрыстанага халата. Валі крычыць праз усю вітальню, дэкламуючы кожнае слова, дапытваецца, ці пачысцілі бацькаў капялюш. На яе шыкаюць, нібыта клапоцячыся аба мне... адказ гучыць яшчэ грамчэй.

Уваходныя дзверы адмыкаюцца націскам ручкі — разяпліваюць ахрыпла-асіплае горла, шырацца жаночым піскам, які ператвараецца ў глухі мужчынскі зык, злосна гахаюць: бацька сыйшоў. Цяпер вызваляецца з усёй сумяціцы лёгкі шум, рассеяны і безнадзейны — спеў канарэек, гэта яны, канарэйкі, ужо не першы раз вяртаюць мне думку, а што, каб перакінуцца вужакай, праслізнуць у шчыліну пад дзвярмі ў суседні пакойчык і там, далавах... папрасіць у маіх сясцёр з іх гувернанткай крышачку цішыні.

Да роздуму наезнікаў

Як задумаешся — няма спакусы жадаць перамогі ў заездах на іпадроме. У таго, каго пад урачысты гом аркестра аб’являць першым наезнікам краіны, слава задужа дарагая, каб уберагчы ад расчаравання наступным ранкам. Балюча нам ад зайздасці супернікаў — людзей хітрых і важных, калі вузкім калідорам прарываемся між імі на прастору і ўжо наперадзе пуста, толькі абагнаньня на круг нікчэмна мітусяцца на гарызонце.

Многія з сяброў спяшаюцца выгрыш атрымаць «наяўнымі» і сваё «ўра» крычаць нам пераз плячо ад акенцаў далёкіх кас; самыя блізкія сябры і зусім не ставілі на нашага каня, асцерагаючыся ў выпадку проигрыша, незнарок, раззлавацца і пакрыўдзіцца, і вось цяпер, як наш конь прыйшоў першым, а яны з таго нічога не маюць,

адварочваюцца пры нашым набліжэнні, нібы ўважліва разглядаюць трыбуны.

Пакінутыя ззаду, аднак «не выбітыя з сядла», канкурэнты, усвядоміўшы сваю няўдачу і несправядлівасць нанесенай абразы, трымаюцца бадзёра, быццам вось-вось, пасля дзіцячай забавы пачнецца новая, сапраўдная барацьба.

Многія дамы на пераможцу глядзяць з ухмылкай: хоць ён і — вось бы я!.. а не ведае, як адбіцца ад бясконцых віншаванняў, поціскаў рук, абдымкаў і прыветных узмахў здалёк у той час, як паплечнікі моўчкі падбадзёрваюць сваіх коней, а тыя ўдзячна іржуць...

А пад канец і наогул, змрочнае неба заплача дажджом.

Жаданне стаць індзейцам

О, каб стаць індзейцам — вось зараз жа — на імклівым кані коса ў паветры — наперад, ледзь калыхацца над дрыжачай зямлёй, без шпораў — дык няма ж ніякіх шпораў, адпусціўшы павады — іх няма, а толькі ўгадваць перад сабой прастору начыста выкашанага луга і ўжо без грывы, без галавы... без каня...

Дрэвы

Бо мы, нібы ссечаныя дрэвы ўзімку. Здаецца, заваліліся яны на слізкі дол, крышку падпіхні — і зрушыш.

Не-е, нельга іх скрануць з месца — накрапка змёрзліся яны з зямлёй. Але ж, глянь ты, нават гэта — толькі здаецца.

Адчапіся!

Ранак толькі пачынаўся, я ішоў на вакзал чыстымі, пустымі вуліцамі. На вежы гадзіннік паказваў час, я параўнаў яго са сваім гадзіннікам і нечакана заўважыў, што значна спазняюся, мне трэба спяшацца; спалоханы адкрыццём, я ўсумніўся, ці той дарогай іду? Я не дастаткова добра ведаў гэты горад. Мне пашанцавала — непадалёк стаяў паліцэйскі, я падбег да яго і, ледзь дыхаючы ад хвалявання, запытаўся дарогі. Ён з ухмылкай здзівіўся:

— Ты хочаш дазнацца сваёй дарогі ў мяне?!

— Так, — пацвердзіў я, — бо сам заблukaў... — Кінь дурное! Адчапіся, — сказаў ён і ў той жа міг хуценька адварнуўся ад мяне, як звычайна робяць людзі, калі хочуць схаваць свой смех ад іншых.

У дарогу!

Я загадаў вывесці з канюшні майго каня. Слуга не зразумеў мяне. Ісці ў канюшню давялося самому, запрог каня, ускочыў у сядло. Пачуўся гук горна. Я запытаўся: што б гэта значыла? Слуга не ведаў, нават і не пачуў. У варотах ён затрымаў мяне пытаннем. — Куды ты сабраўся ехаць, гаспадар? — Не ведаю, — адказаў я, — але толькі — як найдалей адсюль, як найдалей адсюль, з кожным крокам — далей і далей, толькі так даеду, куды трэба.

— Тады ты добра ведаеш, куды табе трэба? — захацеў упэўніцца ён.

— Так, я ўжо сказаў табе: «як найдалей адсюль» — вось куды ідзе мой шлях.

— Але ты не ўзяў з сабой у дарогу ані скарынкі хлеба, — здзівіўся ён.

— Мне не спатрэбіцца прыпасы, — запэўніў я слугу, — шлях мой такі далёкі, што, калі я нічога не здабуду дарогай — загіну з голаду, і ніякія запасы мяне не ўратуюць. І гэта, на шчасце, жудасна рызыкаўны шлях.

Байка

— Ой-ё-ёй, — сказала мышка, — свет зусім сыходзіць на клін. Спачатку ён быў такім вялікім, што бачыўся страшным мне, і калі я збягала далёка, на зваротным шляху была рада ўбачыць наперадзе, нарэшце, сцены паабпал спежкі, але гэтыя сцены аказаліся такімі несканчонымі і яны так хутка збягаюцца насустрач адна адной, што во ўжо і апошняя камора, атам, у кутку, — пастка і няма мне выйсця...

— Табе трэба, усяго толькі, змяніць напрамак руху, — парайла котка мышаняці і эжэрла небараку.

Пераклад з нямецкай Людмілы АНДЗІЛЕЎКА

Калі мы гулялі ў індзейцаў...

Пра Джэймса Фенімора КУПЕРА і Лізелоту ВЕЛЬСКОПФ-ГЕНРЫХ

Андрэй ЦУНСКІ

Цяперашняе пакаленне дзяцей — апошняе, якое можа спытаць у бацькі: «Тата, а ў што вы гулялі, калі не было кампутараў?» І атрымаць адказ: «У індзейцаў!»

Колькі брудных пёраў мамы выдзіралі з валасоў у дакампутарных хлапчукоў, прымушаючы неадкладна ісці мыць галаву? Колькі стрэл пападалі замест ворагаў у вокны, і шкло разляталася дашчэнтэ... У вас быў удзяцінстве лук, вы малявалі на белых футбалках індзейскія ўзоры, спрабавалі сплесці макасіны? Не? Як мне вас шкада... Індзейцамі хацелі быць усе. Любымі. Лепш быць сіу ці паўні, чым ангельскім салдатам з кулямётам Гатлінга!

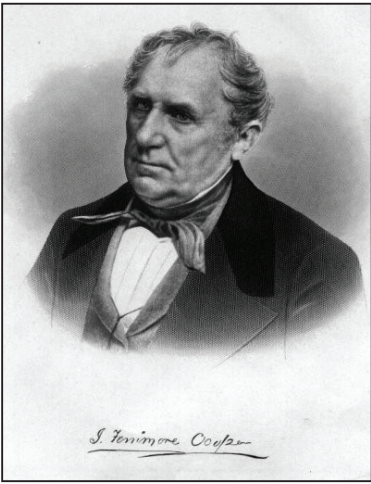
Якія патрапаняны былі кнігі Джэймса Фенімора Купера! Мы ведалі іх на памяць, але не ведалі («Вікіпедыі» такаса не было...) аб жыцці самога аўтара. Але, можа, яно і на лепшае: мы маглі ўяўляць, што яго выхаваў адважны воін, вялікі паляўнічы і верны сябар індзейцаў. Але нічога падобнага. Бацька нашага куміра быў няпросты чалавек: суддзя, кангрэсмэн і ўладальнік вельмі самавітых зямельных уладанняў. На жаль — заваяваных у тых жа індзейцаў...

Суддзя Купер заснаваў у штаце Нью-Ёрк невялікі горад, сціпла назваўшы яго Куперстаўн, дзе яго сын Джэймс Фенімор, які нарадзіўся ў 1789 годзе, скончыў школу, затым, як належала сыну багатай сям'і, паступіў у Ельскі ўніверсітэт — ужо тады найпрэстыжны ў ЗША. Але ненадоўга.

Шалёны па маладосці гадоў характар прывёў да адлічэння за хуліганства. З 1806 па 1811 гады будучы пісьменнік правёў на гандлёвым, а потым і на ваенным флоте. Аднойчы яго паслалі на будаўніцтва ваеннага карабля на возера Антарыё. І ён палюбіў прыроду тых мясцін! Ён сустракаўся з індзейцамі, мясцовымі паляўнічымі, старацелямі, валацугамі.

У той час Канада была яшчэ больш французскай, чым цяпер, так што не дзіўна, што 22-гадовы Купер ажаніўся з французжанкай. У 1820 годзе Дэлана (так яе звалі) аднойчы задумала чытаць усплыв нейкі павучальны раман, і муж, які засумаваў за тойгэтыя «асветай», сказаў: «Ужо што зусім не складана, дык напісаць што-небудзь лепшае!»

Сказана — значыць, зроблена. Праз два з паловай месяцы быў скончаны раман «Засцярога», таксама павучальны, праўда, яго дзеянне адбываецца ў Англіі. Але каму патрэбны дыдактычныя раманы?! У 1821 годзе выходзіць «Шпіён, або Аповесць аб нейтральнай тэрыторыі», і вось ён і стаў запатрабаваны ў еўрапейскіх і амерыканскіх хлапчукоў! А затым быў створаны цыкл раманаў «Піянеры, або Вытокі Сасквіяны» (1823), «Апошні з магіканаў» (1826), «Прэрыя» (1827), «Следапыт, або Возера-мора» (1840), «Зверабой,

Джэймс Фенімор КУПЕР

або Першая сцэжка вайны» (1841), прысвечаныя амерыканскім індзейцам. Яны і прынеслі недавучанаму іельцу сусветную славу.

Раманы былі перакладзены на ўсе еўрапейскія мовы, а брытанская крытыка — вельмі пыхлівая ў адносінах да заакіянскіх «правінцыялаў» — назвала яго новым Вальтарам Скотам.

Не пакідаючы літаратуры, Купер адправіўся на дыпламатычную службу ў Еўропу. Адведаць, так сказаць, сваякоў з боку жонкі. А заадно і быць бліжэй да сваіх еўрапейскіх чытачоў, якіх у яго ўжо тады было ўсё ж больш, чым на радзіме. Па вяртанні напісаў некалькі раманаў са «звычайнага» амерыканскага жыцця, але гэта ўжо было зусім нетое, што так прыцягвала нас, хлапчукоў у акварэльнай баявой размалёўцы...

Але не толькі хлапчукоў. Раманы Купера «пра індзейцаў» захапілі дзяўчынку з добрапрыстойнай нямецкай сям'і па імені Лізелота

Лізелота ВЕЛЬСКОПФ-ГЕНРЫХ

Генрых. Яна нарадзілася ў той жа дзень, што і Купер, у 1901 годзе ў Мюнхене і падзяліла ўсе нягоды і няшчасці свайго пакалення. Але пра гэта юныя чытачы даведаліся значна пазней. «Харка — сын правадыра», «Топ і Гары», «Такей Іта» — у гэтых кнігах былі і падрабязнасці з жыцця індзейцаў, і іх звычаі, і дэталёвае апісанне адзення і абрадаў. Вось хто жыў сярод індзейцаў, вось хто ўжо сапраўды ваяваў з праклятым «Бафала Білам» — Крыстаферам Коўдзі, які ўстроіў сапраўдны генацыд індзейцам на Місуры! Мы чыталі — і не здагадваліся, што праўда пра аўтара страшная...

Калі памёр яе бацька-адвакат, Лізелота сумяшчала працу і вучобу ў Берлінскім універсітэце, дзе яна вывучала эканоміку, філасофію і адначасова прайшла курсы старажытнай гісторыі і антычнай літаратуры. І нават атрымала

званне доктара філасофіі. Але надышоў 1928-ы, а потым і 1933 год. І зусім не пра індзейцаў піша ў гэтыя гады Лізелота Генрых. Яна піша пра тое, як, слухаючы фашысцкіх чырванабаеў і баючыся штурмавікоў, дэградуець і далучаюцца да самага страшнага ў свеце зла — нацызма — працоўныя і інтэлігенты, сяляне і службоўцы...

Свой першы раман-трылогію «Два сябры» яна напісала менавіта ў гэты час — апублікаваць іх атрымалася толькі пасля падзення гітлераўскага рэжыму. Гэта ўжо было небяспечна.

Але ёй было мала слоў. У 1938 годзе Лізелота ўстанаўлівае кантакты з антыфашысцкім падполлем. Спачатку яна проста заступаецца за знаёмых яўрэяў, дапамагае ім збегчы, здабывае дакументы. А потым... Адчайнаму «доктару філасофіі» ўдаецца ўсталяваць сувязь з групай палітычных зняволеных лагера Заксэнаўзэн. Яна дастае ім лекі, хлеб, кнігі... і перапраўляе цераз калючы дрот. А ў 1944 годзе даведаецца, што аднаго з палітычных вязняў, камуніста, чакае смерць. І дапамагае яму бегчы! Дзе ж яго схаваць, калі вакол даносчыкі, агенты гестапа, проста баязліўцы... Для яе няма пытанняў: хаваць даўдзецца ў сябе дома...

Так яна пазнаёмілася са сваім мужам Рудольфам Вельскопфам. У 1948 годзе ў іх нараджаецца сын. Палічыце, колькі ёй было гадоў... І толькі ў пяцідзесятыя гады з'явіліся «Сыны Вялікай Мядзведзіцы», па якіх у канцы 60-х былі знятыя фільмы з Гойка Міцічам у галоўнай ролі — сапраўдныя блокбастары сацкраін...

Мы нічога не ведалі аб тым. І цяпер, калі яе гераічная біяграфія стала вядомай, хочацца аддаць даніну павагі вялікай жанчыне і сапраўднай пісьменніцы. Якая, вучачы нас гуляць у індзейцаў, вучыла нас быць людзьмі.

Вялікі правакатар: да 90-годдзя аўтара «Палёта над гняздом зязюлі»

Руслан МАНЕЕЎ

Якім быў палёт бітніка і хіпі Кена Кізі: шлях ад літаратурнай сенсацыі да іконы контркультуры?

Магнум опус: «Пралятаючы над гняздом зязюлі»

Кен Кізі (1935—2001) вырас на ферме ў сям'і ўладальніка маслабойні, вывучаў журналістыку ў Стэнфардскім універсітэце. Студэнтам падзарабляў у шпіталі Menlo Park, дзе пазнаёміўся з прагрэсіўнымі метадамі псіхіятрыі сярэдзіны мінулага стагоддзя: лабатамія і эксперыменты з галюцынагенамі. За дадатковую аплату Кен згаджаецца на доследы з рэчывамі і рашае матэматычныя задачы ў стане змененай свядомасці пад наглядом урачоў.

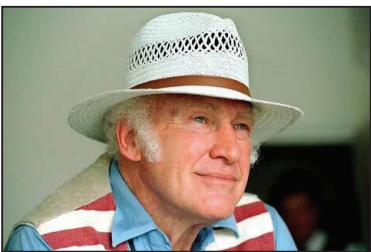
Лекары і пацыенты той клінікі — героі кнігі «Палёт над гняздом зязюлі» (One Flew Over the Cuckoo's Nest). Вялікая Сястра Брыдар упэўнена кіруе сваім аддзяленнем у Арэгонскім псіхіятрычным шпіталі,

трымаючы пад няспынным кантролем пацыентаў і персанал. Але ўзорны парадак Камбінату дае расколіну, калі з'яўляецца пацыент Макмэрфі — азартны гулец, жартаўнік і валацуга. Мы бачым ягонае змаганне вачыма Правадыра Бромдэна: нібыта глуханнямы індзеец-мяшанец назірае за спробамі Макмэрфі вярнуць насельнікам шпітэлю годнасць і надзею.

У сваім першым рамане Кен Кізі стварыў драпежны і жывы свет, у якім няпроста пабачыць падзел паміж нармальнасцю і вар'яцтвам, свабодай і адказнасцю за тых, хто ў цябе паверыў.

Раман быў выдадзены ў 1962 годзе. Кніга стала бэстсэлерам: інсцэніроўка для Бродвэя збірае аншлаг, правы на пастаноўку выкупляюцца еўрапейцамі. У 1975 годзе Мілаш Форман здымае аднайменны фільм, які атрымлівае пяць «Оскараў».

«Палёт над гняздом зязюлі» пры чытанні гучыць то як крытычная інвектыва, то як дасціпная іронія над сацыяльным уладкаваннем. Аўтар прапануе своеасаблівую карціну свету: сярод карных механізмаў цывілізацыі, якія заганняюць членаў грамадства на ўзровень рэгламентаванага ўспрымання і паводзін, чалавечымі, занадта чалавечымі

Кен КІЗІ

аказваюцца паводзіны бунтара-крымінальніка Макмэрфі.

Кен Кізі набліжаў сябе і аднадумцаў да ідэалу чалавека, чый дух знаходзіцца па-за ўмоўнасцямі, якія склаліся са стандартаў прыстойнага грамадства. Кізі злучае традыцыі двух маладых пакаленняў сярэдзіны XX стагоддзя: калі бярэт бітнікаў памянлі на псіхадэлічныябадокхіпі — яго час, час бадзьяжніцтва і камун.

Неяк на школьным аўтобусе «Furthur»...

...протахіпі камуна «Вясёлыя гарэзы» (англ.: Merry Pranksters), якую ўзначальваў Кен, аб'ехалася Амерыку. Кагорта ўчорашніх бітнікаў грала канцэрты («кіслотныя тэсты») і пад святламузыку (песні Grateful Dead) заражала амерыканцаў новым стылем жыцця. І псіхатропамі.

Больш пра тыя дні і аўтобус «Furthur» — у дакументальным

рамане Тома Вулфа «Электра-ахаладжальны кіслотны тэст». Над гняздом зязюлі праляець удалося, але над артыкулам закона — не, хоць ён стараўся.

Інсцэніроўка ўласнай смерці і ўцёкі ў Мексіку не дапамаглі. Кена пасадзілі ў турму за захоўванне наркотыкаў на паўгода, і пасля ён перастаў быць актывістам, асеў на бацькоўскай ферме, дзе пісаў новыя апавяданні і раманы — пра іх ніжэй.

Іншыя кнігі Кена Кізі

«Часам блазnota вялікая» (*Sometimes a Great Notion*, 1964)

Бензапіла прыйшла на змену сякеры, і дрэвасека горада Ваконда пратэстуе за захаванне аплаты працы. Акрамя незалежнай сям'і Стэмпераў — такі клан наводшыбе горада: яны атрымліваюць свае заказы на драўніну, і ім не важна, што пра іх думаюць суседзі-гараджане. Зразумела, агні варожасці падбіраюцца бліжэй да вокнаў Стэмпераў. Ды яшчэ і малодшы сын-інтэлектуал вяртаецца дадому, і ў яго асабістыя рахункі са старэйшым братам.

Напісаны ля вясёлкавага агменю Гарэз, раман спаборнічае з майстэрствам выканання «Пралятаючы над гняздом зязюлі». Прапаную параўнаць два раманы і заадно паглядзець экранізацыю 1971 года. У галоўных ролях: Пол Ньюман і Генры Фонда.

«Песня марака» (*Sailor Song*, 1992)

2020-я, постапакаліпсіс, свет сапсаваны не толькі Галівудам,

але і кліматычнымі катастрофамі. А на Алясцы ў рыбацкай вёсачцы сярод рыбакоў лад і мір. У гэтым уцалелым краі на Зямлі раптам з'яўляецца рэжысёр са здымчонай групай, які мае намер зняць блокбастар. «Твін Пікс» з экатэрарыстам у галоўных героях. Саспелы геній Кена Кізі абвальвае на чытача дзіўны, невытлумачальны, містычны фінал і адкрывае канцоўку: спісаўся ці не, новы Кізі, — і адначасна ставіць пытанне аб даўгалецці ідэй нефармальнай культуры.

«Калі з'явіліся анёлы» (*Demon Box*, 1986)

Зборнік апавяданняў-раздзелаў, у якіх альтэр-эга Кізі вядзе аповед аб самым разнастайным досведзе жыцця: хіпуючай камуне на ферме, пошуку таёмнай піраміды ў Каіры, дзеля якога падарожнічаў у Егіпет. З'яўляюцца згадкі пра Керуака, Гінзберга, Бэроўза.

Гэта кароткая проза з крытычным узроўнем самаіроніі і самакрытыкі.

Большую частку жыцця Кен Кізі шукаў свабоду на мяжы розуму. Рэчывы атручвалі яго мозг, ён атрымаў мноства хвароб: дыябет, рак печані, інсульт. У нечым яго гісторыя пераклікаецца з лёсам Венечкі Ерафеева. Абодва адшчапенцы, залежныя мужчыны ў пошуках новых сэнсаў грамадскага жыцця. Аднак як літаратар Кен Кізі паказаў амерыканцам іх «зязюлінае гняздо».

Прэмія Angelus

Усёлетні шорт-ліст прэміі Angelus Central European Literature ўвайшлі:

баснійскі пісьменнік і драматург Дарка Цвіеціч з раманам «Ліфт Шындлера»;

латышская пісьменніца Інга Гайле з кнігай «Скарбенек»; албанскі пісьменнік Фатас Лубоня, «Другое сказанне»; аўстрыйскі пісьменнік Клеменс Й. Сетц, «Камфорт круглых рэчаў»;

эстонская паэтка і аўтарка дзіцячай літаратуры Леэла Тунгал, «Маленькі сябар і лісты»;

польская журналістка і пісьменніца Іаанна Віленгоўска, «Кароль Варміі і Сатурна» і

украінская пісьменніца, аўтарка кніг «Спытайце ў Мечкі», «Лесвіца», «Гарачы ў турбоце», «Мова мяча: як размаўляла Савецкая імперыя», «Кароткая гісторыя баршчу» (намінавана яе кніга «Драбіна» — рэман, які быў апублікаваны ў 2023 годзе, у тым жа годзе ён атрымаў літаратурную прэмію BBC «Кніга года»).

«Сем кніг, сем краін, сем моў. Сёлетняя прэмія «Ангелус» была адной з самых разнастайных за дваццацігадовую гісторыю гэтай прэміі. У фінал трапілі кнігі з Албаніі, Аўстрыі, Босніі і Герцагавіны, Эстоніі, Латвіі, Польшчы і Украіны», — пазначалася на сайце прэміі.

У склад журы 2025 года ўваходзяць: Бернадэт Дарска, Добрава Лісак-Гембала, Ежы Мадэйскі, Паўліна Малаглеб, Томаш Мізеркевіч, Андрэй Хадановіч і Мацей Роберт.

Форум дзіцячых пісьменнікаў

У Маскве ўпершыню прайшоў Усерасійскі форум дзіцячых пісьменнікаў. Ён «аб'яднаў» літаратуру, тэатр, кіно, анімацыю і новыя медыя.

У штаб-кватэры Саюза пісьменнікаў Расіі (Камсамольскі праспект, 13) сабраліся больш за 500 прадстаўнікоў розных культурных сфераў. «Форум стаў кропкай прыцягнення для пісьменнікаў, выдаўцоў, прадзюсараў і тэатральных дзеячаў. Гэта была рэдкая магчымасць сустрэцца з галоўнымі экспертамі галіны і задаваць пытанні наўпрост», — адзначылі арганізатары.

«Новая» кніга Вірджыніі ВУЛФ

Кніга брытанскай пісьменніцы Вірджыніі Вулф «Жыццё Віялеты», якая больш за стагоддзе лічылася згубленай, гэтай восенню апублікавана ў ЗША.

Вірджынія ВУЛФ, 1927 г.

Рукапіс быў знойдзены прафесарам Урмілай Сешагіры падчас даследавання аўтабіяграфічнага эсэ Вулф «Нарыс мінулага». Архіў з дакументамі захоўваўся ў Лонгліт-Хаўсе ў Уілшыры, дзе былі выяўлены тэксты, якія лічыліся згубленымі.

У кнігу ўвайшлі тры гумарыстычныя гісторыі пра волатку, якая дзякуючы сваім звышздольнасцям перамагае марскіх пачвараў і пераадолюе сацыяльныя стэрэатыпы. На думку даследчыкаў, вобраз галоўнай гераіні быў натхнёны блізкай сяброўкай і настаўніцай пісьменніцы Віялет Мэры Дыкінсан, рост якой складаў 198 сантыметраў.

Зборнік «Жыццё Віялеты» быў завершаны за восем гадоў да дэбютнага рамана Вулф «Падарожжа ў свет». Раней лічылася, што захаваўся толькі чарнавік гэтых тэкстаў, даступны ў Нью-Ёрскай публічнай бібліятэцы. Таму творы доўгі час заставаліся на перыферыі даследаванняў і ўспрымаліся як незавершаныя.

На думку літаратурных крытыкаў, знаходка дазваляе ўбачыць іншы бок творчасці аўтаркі, які часта характарызуецца як «цёмны і трагічны». Новае выданне дэманструе гумарыстычны талент Вулф і змяшчае тэмы, якія перагукаюцца з яе пазнейшымі творамі. У прыватнасці, у тэксце гераіня абмяркоўвае ідэю ўласнага дома, мату, які пазней стаў асновай для знакамітага эсэ «Уласны пакой», апублікаванага ў 1929 годзе.

Вірджынія Вулф застаецца адной з ключавых фігур у літаратуры XX стагоддзя. Яе раманы і эсэ паўплывалі на развіццё мадэрнізму і фарміраванне ранняй фемінісцкай думкі. Выданне «Жыцця Віялет» пашырае разуменне творчай спадчыны пісьменніцы і адкрывае новую старонку ў яе літаратурнай творчасці.

Літаратурная карта свету

Усеціце ёсць літаратурная карта свету. На амерыканскім сервісе абмену малюнкамі «Imgur» карыстальнікам Reddit з нікам Backforward24 былі апублікаваныя два варыянты літаратурнай карты свету, дзе кожная краіна прадстаўлена адным знакавым творам.

Карта выклікала гарачыя спрэчкі, бо там «змяшаныя» класічныя раманы, сучасныя творы і дэтэктывы. Да прыкладу, многія не згодныя з тым, што галоўны англійскі рэман — гэта «Гонар і прадзятасць» Джэймса Осціна. А як жа Шэкспір і Дыкенс? Ці згадаць Украіну, якая прадстаўлена дэтэктывам Андрэя Куркова «Пікнік на лёдзе». Затое цікава праглядаць галоўныя кнігі краін, пра літаратуру якіх нам вядома няшмат.

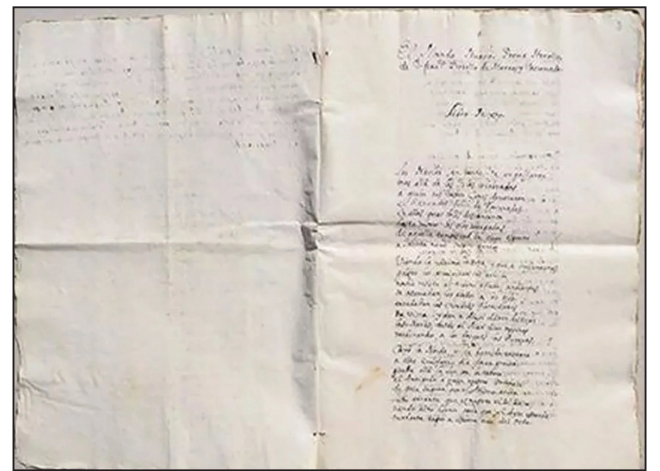
З карты можна даведацца, што самым яркім творам, на думку аўтара карты, напісаным у Румыніі, з'яўляецца «Лес павешаных» Лівіў Рэбрану. Цікава, што ў абедзвюх версіях Расія прадстаўлена раманам Льва Талстога «Вайна і мір», ЗША — кнігай Харпер Лі «Забіць перасмешніка», Кітай — творам Цао Сюэцынь «Сон у чырвоным доме», Швецыя — дэтэктыўным раманам Сціга Ларсана «Дзяўчына з татуіроўкай дракона», Турцыя — кнігай Архана Памука «Імя мне — чырвоны», Чэхія — раманам Мілана Кундэры «Невыносна лёгкасць быцця».

Сервісам ReadRate быў разабраны адзін з варыянтаў карты і выпісаныя кнігі па краінах: Расія — «Вайна і мір», Леў Талстой, Турцыя — «Імя мне — чырвоны», Архан Памук, Казахстан — «І доўжыцца больш веку дзень», Чынгіз Айтматаў (тут памылка аўтара, паколькі Айтматаў нарадзіўся ў Кіргізіі), Кітай — «Сон у чырвоным доме», Цао Сюэцынь, Паўднёвая Карэя — «Веgetарыянка», Хан Канг, Індыя — «Бог дробязяў», Арундаці Рой, Японія — «Хронікі завадной птушкі», Харукі Муракамі, Беларусь — «Чарнобыльская малітва», Святлана Алексіевіч, Украіна — «Пікнік на лёдзе», Андрэй Куркоў, Чэхія — «Невыносна лёгкасць быцця», Мілан Кундэра, Польшча — «Лялька», Баляслаў Прус, Сербія — «Хазарскі слоўнік», Міларад Павіч, Венгрыя — «Зорка Эгер», Геза Гардон, Румынія — «Лес павешаных», Лівіў Рэбрану, Балгарыя — «Жалезная свяцільня», Дзімітр Талеў, Эстонія — «Варгамя», Антон Таамсаары, Нарвегія — «Голад», Кнут Гамсун, Данія — «Сміла і яе пачуццё снега», Пітэр Хег, Швецыя — «Дзяўчына з татуіроўкай дракона», Сціг Ларсан, Фінляндыя — «Невядомы салдат», Війнэ Ліна, Іспанія — «Цень ветру», Карлас Руіс Сафонаў, Італія — «Мая геніяльная сяброўка», Элена Ферантэ, Германія — «Пэратварэнне», Франц Кафка, Францыя — «Адрынутыя», Віктар Гюго, Швейцарыя — «Хайдзі, або Чароўная даліна», Ёхана Спіры, Аўстрыя — «Чалавек без уласцівасцяў», Роберт Музіль, ЗША — «Забіць перасмешніка», Харпер Лі, Канада — «Аня з Зялёных мезанінаў», Люсі Мод Мантгомеры, Вялікабрытанія — «Гонар і прадзятасць», Джэйм Осцін, Ірландыя — «Уліс», Джэймс Джойс.

Знойдзена паэма аб падарожжах Калумба

Паэма была напісана ў 1701 годзе. Аднак рукапіс дзесяцігоддзямі заставаўся па-за полем зроку навукоўцаў. Хрыстафор Калумб прадстаўлены героем, які нясе каштоўнасці прыхільнікаў Карла Аўстрыйскага.

У Барселоне ў бібліятэцы манастыра Мансерат быў знойдзены адзіны экзэмпляр паэмы «Новы свет» (El Nuevo Mundo) аб падарожжах Хрыстафора Калумба. Паэму склаў і перапісаў ад рукі партугальскі паэт і

дыпламат Франсіска Батэла дэ Мараес і Васканселас (1670—1747). Паводле інфармацыі «El Periódico», рукапіс выявіла даследчыца Клаўдыя Гарсія-Мінгільян. «Рукапіс дзесяцігоддзямі заставаўся невядомы навукоўцам, бо ніколі не быў аблічбаваны або перакладзены і не меў пацверджанага аўтарства», — адзначыла даследчыца.

Памер паэмы — 39 старонак. На яе раней толькі мімаходзь спасылаліся ў каталогу манастырской бібліятэкі, складзеным у 1977 годзе. Твор уяўляе сабой эпічны тэкст, напісаны на іспанскай мове, і валодае асаблівай каштоўнасцю для даследчыкаў — як з гістарычнага, так і з філалагічнага пункту гледжання.

І будучым бэстсэлерам адмаўлялі...

Наколькі запатрабаваныя сёння творы аўтараў, якім калісьці шматкроць адмаўлялі ў публікацыі? Першае месца ў гэтым «топе» заняў Фрэнк Герберт, які атрымаў 23 адмовы ў публікацыі свайго першага рамана з цыкла «Хронікі Дзюны». На другім месцы апынуўся Джордж Оруэл. Цяпер сусветны бэстсэлер «Ферма» некалі атрымаў 20 адмоваў. На трэцяй пазіцыі — Маргарэт Мітчэл. Раман «Знесеныя ветрам» атрымаў адмову ад 38 выдавецтваў. У топ-5 таксама ўвайшлі Стывен Кінг, чый першы рукапіс «Кэры» сабраў 30 адмоваў, і Кэтрын Стокет. Яе рэман «Прыслуга» адмовіліся выдаваць 60 разоў.

Самымі папулярнымі кнігамі аўтараў, чые творы калі-небудзь не хацелі выдаваць, сталі «Дзюна» Фрэнка Герберта, «1984» Джорджа Оруэла і «Прыслуга» Кэтрын Стокет.

Кніга, якую нельга прачытаць

У Швецыі выйшла спецыяльнае выданне кнігі «1984». У межах «Тыдня забароненых кніг» Бібліятэка Дэвіда Ісаака сумесна з агенцтвам BBDO Nordics прадставіла ўнікальнае выданне рамана Джорджа Оруэла «1984» — кнігі, якую нельга... адкрыць.

Праект стаў сімвалічным пратэстам супраць цензуры, якая зноў набірае моц у свеце. Кніга, пераплеценая з двух бакоў, змяшчае ўсе раздзелы арыгінальнага рамана, але яе нельга прачытаць. Яна прызначана дзеля таго, каб прыцягнуць увагу да праблемы літаратурных забарон, якія пазбаўляюць грамадства права на свабоду слова. «Калі кніга забароненая, яна становіцца замкнёным светам. Зашыўшы адзін з самых уплывовых літаратурных твораў, калі-небудзь напісаных, мы хочам зрабіць цензуру немагчымай для ігнаравання», — сказала Ясміна Дзіздарэвіч Кардэра, дырэктар Бібліятэкі Дэвіда Ісаака.

Эксклюзіўнае выданне было перададзена пісьменнікам Стывену Кінгу, лаўрэату Нобелеўскай прэміі Герце Мюлер і членцы Шведскай акадэміі Гіле Масаэд. Па асобніку таксама перададзена больш чым у тысячу бібліятэк і кнігарняў Швецыі, якія ўдзельнічаюць у «Тыдні забароненых кніг». Ініцыятыва з'яўляецца часткай праекта «Пераплёт кніг», які выкарыстоўвае дызайн як інструмент пратэсту. Арганізатары спадзяюцца, што гэты эксперымент з формай стане асновай для больш шырокай дыскусіі аб цензуры і свабодзе чытання ў свеце.

